

**Türkiye'de Turizmin Ekonomiye Etkisi
ve Turizm İşletmelerinde Finansman Sorunları
GAP Kapsamındaki İllere Yönelik Bir Alan Araştırması**

H.Yusuf GÜNGÖR

**İnönü Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İşletme Anabilim Dalı
Muhasebe-Finansman Bilim Dalı**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. M. Cem DANACI**

Yüksek Lisans Tezi

Malatya, 2012



Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

İş bu çalışma, jürimiz tarafından İşletme Anabilim Dalında Bilim Uzmanlığı (YÜKSEK LİSANS) Tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Başkan)

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] (Danışman)

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı] [(ikinci Danışman)]

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

[İmza]

[Unvanı, Adı ve Soyadı]

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

..../..../2012

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Çetin DOĞAN

Adı, Soyadı ve Unvanı

Enstitü Müdürü

Enstitü Müdürü

Yrd. Doç. Dr. M. Cem DANACI'nın danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım TÜRKİYEDE TURİZMİN EKONOMİYE ETKİSİ ve TURİZM İŞLETMELERİNDE FİNANSMAN SORUNLARI GAP KAPSAMINDAKİ İLLERE YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

H.Yusuf GÜNGÖR

İmza



BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ✓ Tezim/Raporum sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda

uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[Tarih ve İmza]

H.Yusuf GÜNGÖR



THE ECONOMIC IMPACT OF TOURISM IN TURKEY
and THE FINANCIAL PROBLEMS OF TOURISM ENTERPRISES
A CASE STUDY FOR THE PROVINCES UNDER THE GAP

H.Yusuf GÜNGÖR

ABSTRACT

Contribution of tourism to the economy of countries has increased recently. Tourism represents the majority of revenues in countries nowadays. Tourism has become a very important sector for the economy of countries, with its direct effect on the revenue of countries, with its relations with other sectors and owing to its contributions to the employment .

In this study, positive and negative effects of tourism to our country and financial problems of enterprises which show activity in tourism sector have been examined.

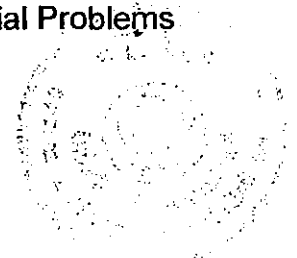
In the first section, tourism economy has been examined generally . In the second section, tourism financing and funding available to tourism enterprises have been explained. In the third section, financial problems which is faced by tourism enterprises have been examined.

Within this research, a survey has been carried out in the southeast Anatolian region on tourism businesses.

Survey has been carried out in 98 of 200 enterprises in the region. In this research some questions have multiple-choice, others have been prepared according to the Likert-type scale.

As a result of the research, all enterprisings in the region have been effected by financial. It's been found that obtaining loans from banks is difficult for enterprises. The enterprisings are effected by giro fluctuation because of seasonal fluctuation.

Keywords: Tourism Economy, Touris Finance, Financial Problems



TÜRKİYEDE TURİZMİN EKONOMİYE ETKİSİ
ve TURİZM İŞLETMELERİNDE FİNANSMAN SORUNLARI
GAP KAPSAMINDAKİ İLLERE YÖNELİK BİR ALAN ARAŞTIRMASI

H.Yusuf GÜNGÖR

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	III
ONUR SÖZÜ	IV
BİLDİRİM SAYFASI	V
ÖZET	VI
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar DİZİNİ	XI
ŞEKİLLER DİZİNİ	XII
GİRİŞ	1

I.BÖLÜM

TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİ

1. TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİ	4
1.1. TURİZMİN OLUMLU EKONOMİK ETKİLER	5
1.1.1. Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi	7
1.1.2. Ulusal Gelire Etkisi	10
1.1.3. İstihdam Sağlayıcı Etkisi	12
1.1.4. Bölgeler arası Gelişmişliğe Etkisi	16
1.2. TURİZMİN OLUMSUZ ETKİLERİ	20
1.2.1. Anklav etkisi	20
1.2.2. İthalat Etkisi	21
1.2.3. Enflasyon Etkisi	23
1.2.4. Fırsat Maliyeti Etkisi	23
1.2.5. Mevsimsellik Etkisi	25
1.2.6. Yabancı Sermaye Etkisi	26
1.3. TURİZMİN DİĞER SEKTÖRLER ÜZERİNE ETKİSİ	29
1.3.1. Tarım Sektörü Üzerindeki Etkisi	29
1.3.2. Sanayi Sektörü Üzerindeki Etkisi	31
1.3.3. Hizmet Sektörü Üzerindeki Etkisi	32



II. BÖLÜM

TURİZM İŞLETMELERİNİN FİNANSMANI

2. TURİZM İŞLETMELERİNDE FİNANSMAN	33
2.1. İlk Yatırım Aşaması	33
2.2. Mevcut Tesislerin Geliştirilmesi	34
2.3. Giderlerin Karşılanması	34
2.4. TURİZM İŞLETMELERİNDE KULLANILAN FİNANSMAN KAYNAKLARI VE FİNANSMAN YÖNTEMLERİ	36
2.4.1. Finansman Kaynakları	36
2.4.1.1. Öz Kaynaklar	36
2.4.1.2. Dış Kaynaklar	36
2.4.2. Finansman Yöntemleri	37
2.4.2.1. Özvarlıklar	38
2.4.2.2. İpotek Kredileri	38
2.4.2.3. Finansal Kiralama	39
2.4.2.4. Kısa Dönemli Ticari Krediler	41
2.4.2.5. Satma ve Geri Kiralama Yöntemi	42
2.4.2.6. Oda Mülkiyeti Yöntemi	43
2.4.2.7. İmtiyaz Sistemi	43
2.4.2.8. Kamu Kesimi Tarafından Sağlanan Kolaylıklar ve Krediler	43
2.4.2.9. Risk Sermayesi	44
2.4.2.10. Factoring	45

BÖLÜM III

TURİZM SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERİN FİNANSMAN SORUNLARI

3. KOBİ'LERİN FİNANSMAN SORUNLARI	47
3.1. ÖZSERMAYE VE ÇALIŞMA SERMAYESİ'NİN YETERSİZLİĞİ	49
3.2. KREDİ İLE FİNANSMANDA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	50
3.3. SERMAYE PİYASASINDAN FON ELDE ETMEDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	53
3.4. FİNANSAL YÖNETİMDE YETERSİZLİK	54
3.5. MEVSİMSELLİK ETKİSİ	56
3.6. TURİZM İŞLETMELERİNİN FİNANSAL SORUNLARININ AZALTILMASINDA ÖNEM TAŞIYAN HUSUSLAR	57



BÖLÜM IV

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE BULUNAN TURİZMİŞLETMELERİNE
YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE AMACI	60
4.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI	61
4.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	61
4.4. KULLANILAN ANALİZLER	61
4.5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI	62
4.5.1. Anketi Cevaplayan İşletmelerin Kuruluş Yerleri	62
4.5.2. Anketi Cevaplayan İşletmelerin Yıllık Ciroları	63
4.5.3. Anketi Cevaplayan İşletmelerin Faaliyet Süreleri	63
4.5.4. Anketi Cevaplayan Personel	64
4.5.5. Ankete Cevap Veren İşletmelerin Hukuki Statüleri	64
4.5.6. Ankete Cevap Veren İşletmelerin Personel Sayıları	65
4.5.7. Ankete Cevap Veren İşletmelerin Faaliyet Alanlar	65
4.5.8. İşletmelerin Karşılaştıkları Genel Sorunları	66
4.5.9. İşletmelerin Karşılaştıkları Turizm Sektörüne Özgü Sorunlar	67
4.5.10. İşletmenin Finansman Birimi İle İlgili Bilgiler	68
4.5.11. Finansal Planlama İle İlgili Veriler	69
4.5.12. İşletmelerin Kuruluş Formları İle İlgili Veriler	69
4.5.13. İşletmelerin Finansman İhtiyaçlarını Karşıladığı Kaynaklar	70
4.5.14. İşletmelerin Kaynakları İçerisinde Yabancı Kaynakların Durumu	71
4.5.15. İşletmelerin Karşılaştıkları Finansman Sorunları	72
4.5.16. Banka Kredisi Kullanımı İle İlgili Bilgiler	73
4.5.17. Banka Kredisi Kullanırken İşletmelerin Karşılaştıkları Sorunlar	74
4.5.18. İşletmelerin Finansman Sorunu Çözümü İçin Talepleri	75
4.5.19. İşletmelerin Dönem Sonu Karını Değerlendirme Durumu	76
4.5.20. Finansal Sorunların Diğer İşletme Sorunlarıyla İlişkisi	76
SONUÇ	78
ÖNERİLER	79
KAYNAKÇA	81



TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.	Bazı Ülkelere Ait turizm Geliri ve Turist Sayısı	5
Tablo 2.	Turizm Gelirlerinin GSYH İçindeki Payı	11
Tablo 3.	Sektörlere Göre İstihdam Sayıları	15
Tablo 4.	İşletmelerin Kuruluş Yerleri	63
Tablo 5.	İşletmelerin Yıllık Ciroları	64
Tablo 6.	İşletmelerin Faaliyet Süreleri	64
Tablo 7.	Anketi Cevaplayan Personel	65
Tablo 8.	İşletmelerin Hukuki Statüleri	65
Tablo 9.	İşletmelerin Personel Sayıları	66
Tablo 10.	İşletmelerin Faaliyet Alanları	66
Tablo 11.	İşletmenin Karşılaştığı genel Sorunlar	67
Tablo 12.	İşletmenin Karşılaştığı Sektöre Özgü Sorunlar	68
Tablo 13.	Finansman Birimi ile İlgili Bilgiler	69
Tablo 14.	Finansal Planlama İle İlgili Veriler	70
Tablo 15.	İşletme Kuruluş fonları İle İlgili Veriler	70
Tablo 16.	İşletmenin Finansman İhtiyacını Karşıladığı Kaynaklar	71
Tablo 17.	İşletme Kaynakları içinde Yabancı Kaynaklarının Durumu	72
Tablo 18.	İşletmenin Karşılaştığı Finansman Problemleri	73
Tablo 19.	Banka Kredisi Kullanılma Durumu ve Kullanılan Kredi Türleri	74
Tablo 20.	İşletmelerin Banka Kredisi Kullanım Sürecinde ve Sonrasında Karşılaştıkları Sorunlar	75
Tablo 21.	İşletmelerin Finansman Sorunu Çözümü İçin Talepleri	76
Tablo 22.	İşletme Dönem Sonu Karını Değerlendirme Şekilleri	77
Tablo 23.	Finansal Sorunlarla Diğer İşletme Sorunlarını Gösteren Korelasyon Tablosu	77
Tablo 24.	Finansal Sorunlar İle Diğer İşletme Sorunlarının İlişkisini Göstere Regresyon Analizi Tablosu	79



ŞEKİLLER DİZİNİ

Grafik 1. Ülkemizde Turizm Gelirleri ve GSMH Verileri	6
Grafik 2. Ülkemizde 2007-2010 Yılları Turizm Gelirleri	7



KISALTMALAR

KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükte İşletme
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
UNWTO	Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
VUK	Vergi Usul Kanunu
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences



GİRİŞ

İnsanlar tarih boyunca çeşitli sebeplerden dolayı yer değiştirmişlerdir. Zorunlu sebeplere dayanan bu faaliyetler insanlardaki seyahat kültürünün temellerini atmıştır. Yer değiştirme faaliyetleri tarihte değişime uğramış; zorunluluk olmaktan çıkmış, insanların eğlenmek, dinlenmek, duygusal ihtiyaçlar için katıldıkları bir faaliyet haline gelmiştir. Nemrut dağındaki kalıntılardan insanların yazın farklı kışın farklı yerlerde yaşadıkları ile ilgili veriler mevcuttur. Bu şekilde başlayıp gelişen turizm faaliyetleri ulaşım araçlarının gelişmesiyle sistematik hale gelmiştir. Daha önceleri bireysel olarak süren turizm faaliyetleri kitlesel bir olgu haline gelmiştir.

Endüstri devrimi ile birlikte toplumların büyük kısmını oluşturan ve yılın büyük bölümünde çalışan, ecir kesimi yılın belli zamanlarında dinlenme amacıyla farklı yerlere seyahat etmiştir. Bu da turizm faaliyetlerinin kitlesel bir faaliyet olmasını hızlandırmıştır. Giderek gelişen turizm hareketliliği yatırımcıların dikkatini çekmiştir. Thomas Cook İngiltere'de 1841 yılında 571 kişilik bir turist grubunu 20 Kilometre mesafedeki bir festival alanına trenle taşımıştır. Bu ilk modern kitlesel turizm faaliyeti olarak kabul edilmektedir.

Turizm günümüzde ülkelerin gelirlerinin büyük kısmını teşkil etmektedir. Diğer sektörlerle ilişkisi, istihdam sağlayıcı etkisi ve ülkelerin gelirlerine doğrudan etkisiyle turizm ülke ekonomisi için çok önemli bir sektör haline gelmiştir.

Dünya Turizm Örgütü 2020 yılında 1,6 milyar turistin turizm aktivitelerine katılacağını ve bunu ekonomik sonucunun 2 trilyon Amerikan doları olacağını tahmin etmektedir. Bu açıdan bakıldığında yeni gelişmelere sahne olacağı beklenen turizm sektörünün önümüzdeki dönemde de en hızlı büyüyen sektörlerden biri olacağı beklentisi yanlış olmaz. Zira turizm arzı içerisinde birçok farklı alanların ortaya çıkmasının yanında, vize olan turistik



faaliyetlerde de ciddi gelişmeler görülmektedir. Son yıllara kadar turizmin en önemli bölümünü oluşturan “deniz, kum, güneş” üçlemesi yavaş yavaş popülerliğini yitirmekte, özellikle sağlık turizmi başta olmak üzere kültür ve tarih turizmi gelişmekte ve her geçen gün daha fazla talep görmektedir (Aydın ve Kelçeoğlu, 2002 s.64).

Bu şekilde çok yüksek miktarda gelir elde edilen turizm faaliyetleri bir sektör haline gelmiştir. Yatırımcılar turizm sektörüne yatırımlar yapmaya başlamışlardır. Bu yatırımlar sektörde de ciddi bir finansman ihtiyacına neden olmuştur. Hükümetler bu sektöre yatırım yapacak yatırımcıları desteklemiş ve belli zamanlarda teşvik kredileri vermiş ve arazi hibeleri yapmıştır. Nüfusun artması turizme olan talebi artırmıştır. Bu talep artışıyla birlikte işletme sayısı da artmıştır

Turizm işletmelerinin büyük kısmı küçük ve orta büyüklükte işletmelerdir. Genelde on kişinin altında personel istihdam eden seyahat acenteleri turizm işletmelerinin büyük kısmını oluşturmakta ve mikro işletmedirler. Konaklama işletmeleri ise genellikle 50-150 arası personel istihdam etmektedirler. Konaklama işletmelerinin büyük kısmı orta büyüklükte işletmedir.

Dünya genelinde KOBİ'lerin başarısızlık oranı büyük işletmelere göre daha yüksektir. Bunun nedeni KOBİ'lerin sermaye piyasalarından, banka kredilerinden yeterince yararlanamamalarıdır.

Banka kredisi sonucunda bankaların uyguladığı ağır prosedürlerde KOBİ'lerin başarısını etkilemektedir.

Bunun yanında turizm sektöründe faaliyetlerini sürdüren KOBİ'ler mevsimlik talep dalgalanmalarından ve işletmenin bulunduğu bölgenin güvenlik durumundan azami düzeyde etkilenmektedir.

Bu çalışma Türkiye'de turizmin ekonomik etkilerini ve Türkiye'de turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin finansal sorunlarla

karşılaşma durumları ve bu sorunlara karşı geliştirilebilecek çözüm önerilerini kapsamaktadır.

Çalışmanın birinci bölümünde turizm ekonomik göstergeleri ve Türkiye’de turizm ekonomisinin üzerinde durulmuş, turizmin olumlu ve olumsuz ekonomik etkileri açıklanmıştır.

İkinci bölümde turizm işletmelerinin finansman yapıları, turizm işletmelerinde kullanılan finansal teknikler ve devlet destekleri ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde turizm alanında faaliyet gösteren KOBİ’lerin finansman problemleri üzerinde durulmuştur.

Dördüncü bölümde çalışmaya bağlı olarak Güneydoğu Anadolu Projesi kapsamındaki illerdeki turizm işletmelerine yönelik bir alan çalışması yapılmıştır. Bölgedeki yaklaşık 200 işletmenin 98’ine ulaşıp anket çalışması yapılmıştır. Anketler SPSS programı yardımıyla analiz edilmiştir. Uygulamada Frekans, Korelasyon ve Regresyon analizleri kullanılmıştır.

I.BÖLÜM

TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİ

1. TURİZMİN EKONOMİK ETKİLERİ

Günümüzde milyonlarca insanın, gezme, görme, dinlenme, öğrenme ve eğlenme gibi sosyal, kültürel ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak için yaşadıkları yerlerden yerleşme olmadan ayrılıp farklı ülkelere gitmeleri turizm olarak adlandırılmaktadır (Barutçugil, 1989 s.2). Turizm, sosyal ve kültürel boyutları olan bir faaliyet olsa da daha çok iktisadi yönüyle ele alınan toplumsal bir faaliyettir (Olalı ve Timur, 1988). Yirminci Yüzyılın sonlarından itibaren ekonomik ve toplumsal bir olgu haline gelen turizmin özellikle gelişmekte olan ülke ekonomileri üzerindeki olumlu etkileri, turizmin ekonomik yönünü daha da ön plana çıkarmıştır.

Ülke ekonomilerinin karşılaştığı ulusal ve uluslararası ekonomik sorunların çözümünde ve krizlerin aşılmasında turizm, dinamik ve ekonomik olma özelliği ile adeta bir çıkış noktasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda turizmin ülke ekonomisine temel olumlu etkileri (Bahar ve Kozak, 2006 S. 129);

- Ödemeler dengesine etkisi,
- Yaşam standardı ve gelire etkisi,
- İstihdam artışına etkisidir.

Bununla birlikte alt ve üst yapı yatırımları yoluyla bölgeler arası dengesizlikleri gidermeye etkisi ve üç temel sektör üzerindeki alış verişten kaynaklanan yatırım, istihdam ve gelir alanlarında çarpan özelliği göstermesine kadar birçok olumlu etkisi mevcuttur (Kızılgöl ve Erbaykal, 2008, s. 87-112).

Turizmin ekonomiler üzerinde olumlu etkilere sahip olmalarına karşın madalyonun diğer tarafına bakıldığında iyimser yaklaşıma karşıt olarak gelişen bir olumsuz ekonomik yapının olduğu bilinmektedir. Özellikle nitelikli

işgücünün yetersiz olduğu, yasal çerçevelerin iyi düzenlenmediği, yatırım kapasitelerinde sorunlarla karşılaşıldığı ve atıl kapasitelerin iyi değerlendirilmediği dönemlerde turizmin etkisi sınırlı olabilmekte hatta bazı sorunlar da meydana getirebilmektedir (İlkin ve Dinçer, 1991).

Buradan hareketle turizmin ülkelerin ekonomilerine her zaman olumlu etkiler gösterdiğini söyleyemeyiz. Dolayısıyla bu bölümde turizmin hem olumlu hem de olumsuz etkileri üzerinde durulacaktır.

1.1. TURİZMİN OLUMLU EKONOMİK ETKİLERİ

Turizm günümüzde birçok ülkenin gelirlerinin büyük kısmını teşkil etmektedir. Turizm doğrudan ve dolaylı olarak ülke ekonomilerine büyük miktarda girdi sağlamaktadır. Turizm istihdam etkisi, diğer sektörlerle ilişkisi göz önünde bulundurulduğunda ülke ekonomilerine çok önemli katkılar sağlamaktadır. Bazı ülkelerin turist sayıları ve turizm gelirleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

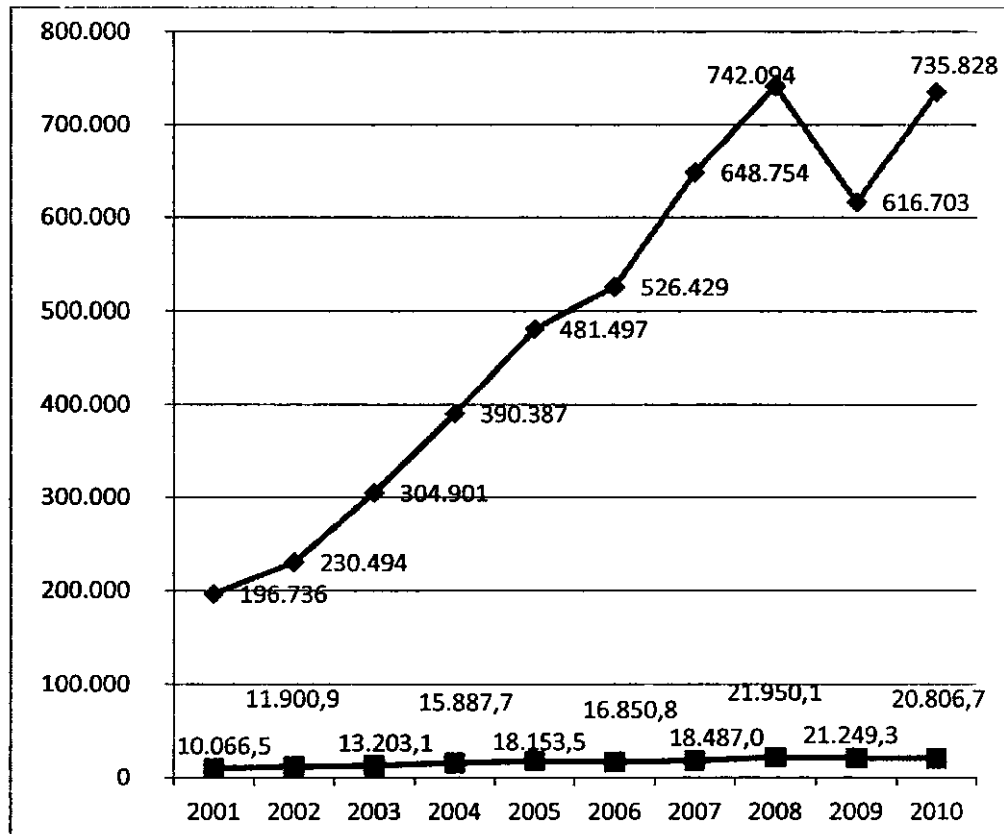
Tablo 1. Bazı Ükelere Ait Turizm Geliri ve Turist Sayısı

Sıra	Ülke	Turizm Geliri	Turist Sayısı
1	Fransa	46.3 Milyar \$	76.80 Milyon
2	İspanya	52.5 Milyar \$	52.68 Milyon
3	ABD	103.5 Milyar \$	59.75 Milyon
4	Çin Halk Cumhuriyeti	45.8 Milyar \$	55.67 Milyon
5	İtalya	38.8 Milyar \$	43.63 Milyon
6	Birleşik Krallık	30.4 Milyar \$	28.13 Milyon
7	Türkiye	20.8 Milyar \$	27.00 Milyon
8	Almanya	34.7 Milyar \$	26.88 Milyon
9	Ukrayna	3.78 Milyar \$	21.20 Milyon
10	Meksika	11.9 Milyar \$	22.40 Milyon

Kaynak: UNWTO Tourism Highlights 2011 Edition www.unwto.org/en

Tablo 1.1'e bakıldığında ülkemizin hem turist sayısı olarak hem de turizm gelirleri olarak istenilen düzeyde olmadığı görülmektedir. Turist başına düşen gelirden de ülkemiz istenen durumda değildir. Türkiye'de turist başına düşen harcama miktarı 770 dolardır. Bu çok düşük bir miktardır. Bir turist yaptığı harcama ABD'de 1735 dolardır.

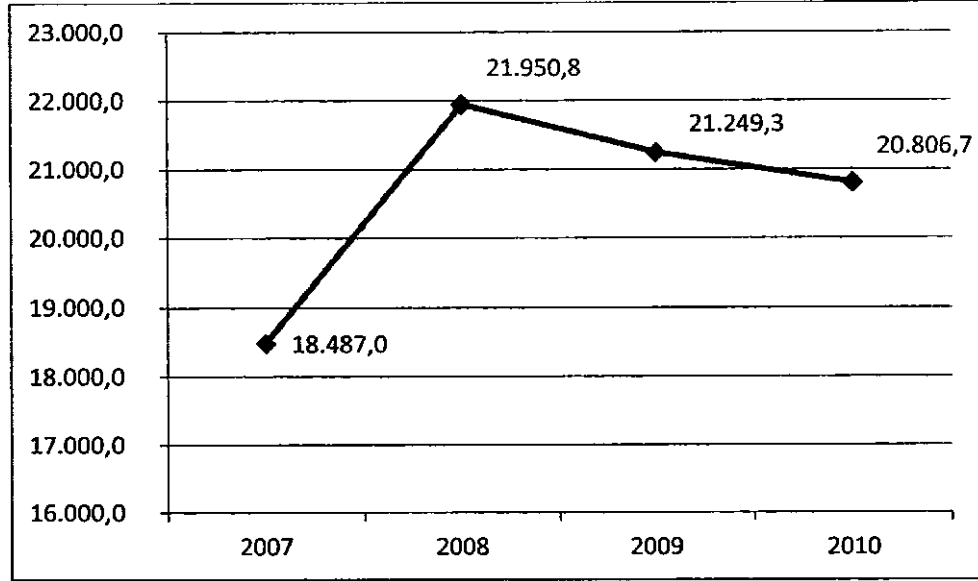
Ülkemiz turist başına düşen harcama miktarını genelde erken rezervasyon yapmadan ve seyahat acentesi aracılığıyla turistik mal ve hizmet almayan yerli turistler yükseltmektedir. Çünkü yabancı turistte bu miktar 500 dolara kadar düşmektedir.



Grafik 1. Ülkemizde Turizm Gelirleri ve GSMH Verileri

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı www.kultur.gov.tr Erişme Tarihi: 22.10.2011

Yukarıdaki grafikte ülkemizde 2001-2010 yıllarına ait GSYH ve turizm gelirlerine ait veriler yer almaktadır. Tabloya göre ülkemizde GSYH son on yılda büyük hızla artarken turizm gelirleri aynı oranda artmamıştır.



Grafik: 2. Ülkemizde 2007-2010 Yılları Turizm Gelirleri

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı www.kultur.gov.tr Erişme Tarihi: 22.10.2011

Yukarıdaki grafikte ülkemizde 2007-2010 yılları arasındaki turizm gelirlerinin değişimi görülmektedir. 2008'in son aylarında başlayan ekonomik krizin ülkemizdeki turizm gelirlerini etkilediği görülmektedir.

1.1.1. Ödemeler Dengesi Üzerine Etkisi

Turizmin neden olduğu döviz hareketlerinin ülke ekonomisi açısından önemi, ödemeler dengesi içindeki yeriyle ölçülmektedir. Döviz hareketleri, turist gönderen ülkenin döviz talebini, turist kabul eden ülkenin de döviz arzını arttırıcı bir rol oynadığından, ülkelerin ödemeler dengesini etkilemektedir. Bu özelliği ile turizm gelirleri, döviz sıkıntısı çeken ve

ödemeler dengesi açık veren ülkeler için oldukça önemli bir döviz kaynağıdır (Kızılgöl ve Erbaykal, 2008, s. 355).

Ödemeler dengesi, bir ülkedeki yerleşik kişilerin belirli bir dönem boyunca yabancı ülkelerdeki yerleşik kişilerle yaptıkları tüm ekonomik ilişkilerin sonucunu gösteren sistematik bir kayıttır. Temelde dört bölümden (cari işlemler, sermaye hesabı, resmi rezerv, net hata ve noksan) ibaret olan bu tablo içerisinde turizm hareketleri, cari işlemler dengesi başlığı altında hizmetler dengesi kalemi içerisinde yer almaktadır (2011, s. 1-2).

Ödemeler dengesinde açık ya da fazlanın olması, ülke ekonomisi üzerinde önemli bir yere sahiptir. Çünkü ödemeler dengesi ülkedeki geliri, istihdam düzeyini, ekonomik büyüme ve kalkınma hızını, döviz kurlarını, dış borçlar gibi pek çok alanı etkilemektedir (Bahar ve Kozak, 2006, s. 130-131).

Uluslararası turizmin neden olduğu döviz hareketleri, turist gönderen ülkenin döviz talebini, turist kabul eden ülkenin de döviz arzını artırıcı bir rol oynadığından, ülkelerin dış ödemeler dengesini etkilemektedir. Bu özelliği ile turizm gelirleri, döviz sıkıntısı çeken ve ödemeler dengesi açığı veren ülkeler için oldukça önemli bir döviz kaynağıdır (Kar, Zorkirişçi ve Yıldırım, 2004, s. 90). Diğer bir deyişle; mal ve hizmet ihracatı ile ülkeye gelen turiste satılan üründen elde edilen gelirin arasında bir fark görülmemesi, turizm faaliyetinin ihracat olarak nitelendirildiği bu çerçevede özellikle turizm harcamalarının az olduğu gelişmekte olan ülkelerde ödemeler dengesi açıklarını kapatmak için turizmden faydalanmak büyük önem arz etmektedir (Koç ve Eriş, 2008).

Birçok ülke için önemli miktarlarda görünmeyen dışsattım geliri sağlayan turizm, diğer dışsattım sektörlerinden farklı özelliklere sahiptir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Bulut, 2001, s. 82):

- Turizmin diğer dışsattım sektörlerinden farklı olarak özelliği, ülkenin sahip olduğu uluslararası ulaştırma işletmelerinin ödediği navlun hariç ülke turistik ürün dışsattımını için herhangi bir navlun ödememektedir.

- Turizm hem mevsimsel dalgalanmaların yaşandığı hem de olumlu iç ve dış gelişmelerden yavaş, olumsuz iç ve dış gelişmelerden ise çok çabuk etkilenen bir sektördür. Dolayısıyla turizm istikrarsız bir dışsattır.
- Turizm sayesinde dışsattı olmayan fitri ekonomik varlıklar, sosyo-kültürel varlık, değer ve olaylar ile spesifik bazı hizmetlerin dışsattı yapılmakta ve ülkeye döviz girişi sağlanmaktadır.

Turizm ürününün bir başka özelliği ise ürün pazarlanmasındaki farklılıktır. Diğer dışsattı ürünleri fuarlarda somut bir ürün olarak sergilenirken, soyut nitelik taşıyan turizm ürünü sergilenememektedir. Turizm ürünü sözlü tanıtım ve poster, slayt, film, broşür vb. gibi görüntülü araçlar yardımıyla satılmaktadır. "Dış turizm bilançosu, yabancı turistlerden sağlanan döviz gelirleri ve yerleşiklerin yurtdışına çıkması sonucu ödenen döviz giderlerini ifade eder". Gelirler aktifte, giderler ise bilançonun pasifinde yer alır. Dış turizm bilançosunun pozitif olabilmesi, diğer bir deyişle turizmin ülke lehine işleyebilmesi büyük ölçüde aşağıdaki şartların gerçekleşmesi ile mümkündür (Bulut, 2001, s. 82).

- Turizm faaliyetlerinden elde edilen döviz için yapılan döviz giderleri (c) ile döviz gelirleri (r) arasındaki oran 1'den küçük olmalıdır: $(c/r < 1)$, yani giderler gelirlerden düşük olmalıdır.
- Turizm sektörünün döviz girdisi payının, ülkede turizm sektörü gelişkin olmaması halinde, diğer sektörlerin getireceği dövizden fazla olması gerekmektedir.
- Net döviz kazancının, bu kazancı elde etmek için yapılan ve milli para ile belirtilen toplam giderlerden fazla olması gerekmektedir.

Yukarıda da belirtildiği gibi turizm, turist çeken ülkenin döviz arzını arttırmakta ve ödemeler dengesine olumlu etkilerde bulunabilmektedir. Fakat

turizm endüstrisinin sıra dışı yapısı incelendiğinde (mülkiyet yapısı, bağımlılık vs) gelişmekte olan ülkelere dayatılan yönetim sözleşmeleri ve yerel tur şirketlerini denetim altında tutulması adı altında; kar transferi ve ithalat sızıntılarına yol açmaları turizmin ödemeler dengesi problemine çare olmasından çok ödemeler dengesi sorununu derinleştirdiği ortaya çıkmaktadır (Soyak, 2005). Bu problemin derinliği turizmin olumsuz ekonomik etkileri başlığında inceleneceğinden burada turizmin, ödemeler dengesine salt olumlu etkide bulunmadığı amacıyla belirtilmiştir.

1.1.2. Ulusal Gelire Etkisi

“Ulusal gelir, bir ülkede belirli bir dönemde (genellikle 1 yıl) üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları cinsinden toplam parasal değeridir”. Turizm gelirlerinin olumlu etkilerinden en önemlisi gelir yaratıcı olmasıdır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için önem arz eden turizm gelirin, milli gelire etkisini; kaynak stokları, teknik bilgiye sahip olma, sosyal ve politik istikrar, davranış ve alışkanlıklar, yatırımlar belirlemektedir (Tezcan, Karadeniz, Kandır ve Önal, 2007, s.6).

Turizmin ulusal gelire etkisi temelde 2 şekilde görülür: Turizm olayı turistlerin yapmış oldukları harcamalar sayesinde milli gelire direkt olarak enjekte olurken diğer taraftan çarpan mekanizması sayesinde milli ekonomide geniş bir gelir etkisi göstermektedir. Konumuz bakımından “çarpanı; marjinal harcamaların, ihracatın ve tüketim eğiliminin gelirler üzerindeki teorik ve kantitatif etkisini belirleyen katsayı” şeklinde tanımlamak mümkündür (Olalı ve Timur, 1985). Daha açık bir ifadeyle, Turistlerin seyahat amacıyla gittikleri ülkede; konaklama, gezi eğlence, yeme içme, ulaşım, alışveriş, hediyelik eşya vb gibi gereksinimleri karşılamak amacıyla yaptıkları harcamalar söz konusu ülkenin ekonomik olarak gelirin doğrudan

artmasına neden olacaktır. Fakat gelir etkisi bununla sınırlı değildir. Turizm sektörünün, daha öncede belirtildiği gibi, irili ufaklı bir çok sektörle ilişkili olması, elde edilen turizm gelirlerinin bu sektördeki bir çok mal ve hizmetin üretim, tüketim, ihracat ya da ithalatına yol açacaktır. Böylece elde edilen turizm gelirleri diğer sektörlerdeki üretim faktörleri sahipleri tarafından harcanarak ve ekonomi içerisinde çeşitli şekillerde el değiştirerek diğer faktör sahiplerine de gelir oluşturacaktır (Bahar ve Kozak, 2006, s. 135).

Bir ülkenin ekonomik performansına turistik harcamaların yaptığı katkının önemi, gayri safi milli hâsıladaki payla ölçülür. Turizmin GSMH'ye katkısı, çoğunlukla yabancı ziyaretçi harcamalarını cari fiyatlarla tahmin ederek ve bundan turizm sektörü tarafından satın alınan mal ve hizmetlerin maliyetini çıkararak hesaplanır (Erdoğan, 1995, s. 245).

Özellikle gelişmekte olan ülkeler çarpan mekanizmasından faydalanmak ve gelirin sürdürülebilirliğini sağlamak için yerel turizm endüstrisinin yapısına(arz kaynakları, konaklama, ulaşım, yiyecek içecek, tur operatörlüğü vb) sahip çıkmalı ve endüstrinin yapısından kaynaklanan sızıntı kanallarını önlemelidir (Koç ve Eriş, 2008, s. 59).

Tablo: 2. Turizm Gelirlerinin GSYH İçindeki Payı

YILLAR	TURİZM GELİRİ \$	TURİZM GELİRLERİNİN GSYH İÇİNDEKİ PAYI
2001	10.066,5	5,12%
2002	11.900,9	5,16%
2003	13.203,1	4,33%
2004	15.887,7	4,07%
2005	18.153,5	3,77%
2006	16.850,8	3,20%
2007	18.487,0	2,85%
2008	21.950,1	2,96%
2009	21.249,3	3,45%
2010	20.806,7	2,83%

Kaynak Kültür ve Turizm Bakanlığı www.kultur.gov.tr Erişilme Tarihi: 22.10.2011

1.1.3. İstihdam Sağlayıcı Etkisi

İstihdam kavramı günümüzde çeşitli anlamlarda kullanılmaktadır. Bazı yazarlara göre istihdam; çalışma arzusunda olan, iş arayan veya emek arzı olarak tanımlanırken, bazılarına göre ise, ekonomide çalışma istek ve arzusunda olan tüm yetişkin insanların, iş bulup çalışmalarını ifade etmektedir. Geniş anlamda ise istihdam; üretim faktörlerini üretimde kullanılması anlamını taşımaktadır.

İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılın ilk çeyreğinde, gelişmekte olan ülkelerin en önemli hedefleri arasında, ülkelerini bir sanayi toplumuna dönüştürmek, ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek ve bu anlamda ülke insanlarına gelir kazandırıcı iş sahaları açmak ve istihdamı arttırmak vardır. Ancak gelişmekte olan ülkelerde, küreselleşmenin etkisiyle, giderek işgücünden daha çok tasarruf eden yeni teknolojilerin kullanılması istihdamda artış sağlanmasına neden olmaktadır. Ayrıca bu ülkelerde görülen hızlı nüfus artışı, işsizliğin giderek önemli boyutlara ulaşma tehlikesini de beraberinde getirmektedir. Bu sorun, daha ileri safhalara ulaşmadan, ülkelerin sahip olduğu bir takım kaynakların değerlendirilmesi suretiyle giderilebilir. Bu bakımdan, turizm sektöründeki işletmelerin görevi ağırlama olduğundan, bu kişisel hizmetin makineleştirilmesi ve otomasyona dönüştürülmesi olanağı diğer sektörlerle nazaran sınırlı kalmasının yanında, alt yapı yatırımları ve konut yapımı gibi nedenlerle istihdam olanakları yaratabilme açısından turizm sektörü ön plana çıkmaktadır (İlkin ve Dinçer, 1991).

Ayrıca Dünya Seyahat ve Turizm Konseyi'nin (WTTC) yaptığı araştırmada diğer endüstrilerde istihdam artış oranının %2.45 turizm sektöründe ise yıllık istihdam artış oranının %5 civarında olduğu, turizmin iş yaratma konusunda yüksek potansiyele sahip olması işsizlik sorunu ile karşı

karşıya kalan özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından turizm sektörünün önem kazanmasını sağlamıştır (İçöz ve Kozak, 2002, s.27).

Turizmin istihdam üzerindeki etkisi; doğrudan istihdam, dolaylı istihdam ve uyarılmış istihdam olmak üzere üç şekilde görülür. Doğrudan istihdam, turizm sektörünün temel bileşenlerinde (konaklama- ulaştırma, yeme- içme vb) çalışanların sayısını verir. Dolaylı istihdam, turizm endüstrisinin öncesinde ve faaliyet esnasında ihtiyaç duyduğu ürünlerinin teminini sağlayan sektörlerdeki çalışanları kapsamaktadır. Uyarılmış istihdam ise, doğrudan ve dolaylı istihdamla sağlanan gelirin ihtiyaçları karşılanması amacıyla harcanması sonucu oluşan istihdamı ifade etmektedir (Bayer, 1992, s. 40).

Ülkeye gelen turist sayısının istihdam açısından büyük önem taşıdığı bu sektörün yapısından kaynaklanan sebeplerle turizm, istihdamın yapısı üzerinde etkili olmuş ve istihdama aşağıdaki temel özellikleri kazandırmıştır (Gürkan, 1997).

- Sektördeki çalışma şartları ağır olduğundan (Bayramlarda çalışılması gibi) işgücü devir oranı yüksektir.
- İşletmenin büyüklüğü istihdam oranını etkilemektedir.
- İş gören devir hızı yüksektir: sezon dönemlerinde kalifiye işgücüne olan talebin artması ve dolayısıyla kalifiye personelin ücretinin artışından kaynaklanan bir iş gören devir hızı vardır.
- Mevsimlik işgücü yoğundur. Özellikle kitle turizmin yaygın olduğu bölgelerde artan talebe cevap verebilmek için mevsimlik işçi çalıştırılmaktadır.
- Sosyal açıdan önem taşımaktadır. Değişik yaş, mesleki gelir ve kültür grubunda yer alanlar aynı işletme çatısı altında çalışması istihdama sosyal nitelikli bir değer katmıştır.

- Net istatistiki bilgilere sahip olunmaz: turizm sektöründe çalışanların ne kadarının bölge halkına ne kadarının turizme hizmet ettiğini kestirmek güçtür.
- Turizmin sektörler kesiti olması, sezon dönemlerinde artan daha sonra azalan işgücü yapısına sahip olması ve kendi işinde çalışan kobi niteliğindeki işletme sahiplerinin istihdam kapsamında sayılmaması, turizmin istihdam üzerindeki verilerin güvenilirliğini etkilemektedir.
- Toplumsal açıdan sosyal maliyet yaratır: Özellikle sezon dönemlerinde istihdamın artması ve sezon dışında istihdam edilenlerin işten çıkarılması sebebiyle oluşan işsizlik söz konusu ülkede toplumsal açıdan sosyal maliyet yaratmaktadır.

Sektörün temel bileşenlerinin verdiği hizmet neticesinde oluşan doğrudan istihdamın ve çarpan mekanizması sayesinde bölgede ortaya çıkan dolaylı ve uyarılmış istihdamın yaratılmasına karşın turizmin istihdama olan katkısı ülkelere ve zamana göre de değişebilmektedir.

Turizmin istihdama etkisini; turizm endüstrisinin diğer sektörlerle arasındaki özellikle ücretler düzeyindeki rekabet durumu, yarı zamanlı işler olup olmadığı, ülkedeki turizm endüstrisinin mevsimlik yapıya veya tam tersine bütün yıl boyunca faaliyetini sürdürmesi, turizm endüstrisi için kalifiye işgücünün yeterlilik düzeyi, ülkelerin ekonomik yapıları ve işgücü politikalarıyla birlikte ülkedeki turizm endüstrisinin yapısı (Bilgisayar sistemlerinin uygulanması, ülkede faaliyet gösteren işletmelerin yerli KOBİ niteliğinde mi yoksa çok uluslu şirket olması) belirlemektedir (Erdoğan, 1995).

Tablo 3. Sektörlere Göre İstihdam Sayıları

Sektör	Çalışan Sayısı (Bin Kişi)
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	5.683
Madencilik ve taşocakçılığı	115
İmalat Sanayi	4.216
Elektrik, gaz, buhar, su ve kanalizasyon	165
İnşaat ve bayındırlık işleri	1.431
Toptan ve perakende ticaret	3.326
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	1.084
Ulaştırma ve depolama	1.009
Bilgi ve iletişim	204
Finans ve sigorta faaliyetleri	273
Gayrimenkul faaliyetleri	61
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	429
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	766
Kamu yönetimi ve savunma	1.292
Eğitim hizmetleri	1.019
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	590
Kültür, sanat, eğlence, dinlenme ve spor	102
Diğer hizmet faaliyetleri	831
Toplam	22.594

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu www.tuik.gov.tr Erişilme Tarihi: 05.01.2012

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere turizmde istihdam edilen personel sayısı 1 milyon 84 bin kişidir. Bu da toplam istihdamın % 5'i oranındadır. Dolaylı olarak turizmle ilgili sektörlerde istihdam edilen personel sayısı, ulaştırma sektöründe bir milyon dokuz bin, kültür eğlence sektöründe yüz iki bin kişidir. Bu da toplam istihdamın %10'una tekabül etmektedir.

1.1.4. Bölgeler arası gelişmişliğe etkisi

Ekonomik kalkınma genellikle ekonomik büyüme ile karıştırılmaktadır. Oysa bunlar farklı terimlerdir. Ekonomik büyüme üretimde ve GSYİH'teki büyümedir.

Ekonomik kalkınma ise belli bir dönemde GSYİH'de meydana gelen reel büyüme ve bu reel artışın kişi başına dağılımıdır. Bu nedenle ekonomik büyüme, stok akım ve değişkenlerin gövde ve hacim itibarıyla genişlemesidir (Unay, 2001).

Ekonomik kalkınma ekonomik alandaki büyümeden ziyade ekonomik büyümenin ülkedeki bireylere yayılması ve bunun ekonomik ve sosyal etkilerinin görülmesidir.

Buna göre Genellikle kabul edilen bir görüşe göre kalkınma, sadece üretimin ve kişi başına gelirin artırılmasından ibaret olmayıp ekonomik ve sosyo-kültürel yapının da değiştirilmesi, yenileştirilmesi anlamına gelir (Savaş, 1991).

Kalkınma ekonomik değişimin topluma yansımasıdır. Bu bağlamda Bu bakımdan kalkınma genel sayılarla belirlenen ekonomik büyümeyi de içermektedir. Diğer bir anlatımla kalkınma; GSMH'daki hızlı artışla belirlenen ekonomik büyüme yanında aşağıda sıralanan değişimleri de kapsamaktadır (Yağcı, 2007, s. 162-163):

- Ulusal gelir dağılımının daha dengeli bir biçime doğru yönelmesi,
- Ülke kaynaklarının rasyonel kullanılması ve sanayi toplumuna geçilmesi,
- Üretim artışıyla birlikte her kesimde üretim biçimi ve ilişkilerinin değişerek verimliliğin yükselmeye başlaması,

- Alt yapı ve sosyal yatırımların sadece ülkenin belirli yörelerine değil, özellikle geri kalmış yörelerine doğru yönlendirilmesi,
- Beslenme sorununun uygun koşullarla gerçekleştirilmesi,
- Eğitimde çağdaş ilkelerin benimsenmesi,
- Ülkenin maddi varlığı artarken, halkın yaşamının manevi yönden de zenginleşip kültürün yaygınlaşması.

Yukarıdaki maddelere göre kalkınma topluma ait kalitatif ve kantitatif değişimleri kapsayan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişimlerin mikro ölçekte izlenmesi bölgesel kalkınmadır.

Bölgesel kalkınma; bir bölgenin veya yörenin refah seviyesindeki artış olarak anlaşılmaktadır (Çeken, 2008, s. 296).

Hemen her ülkede bölgeler arası kalkınma aynı değildir. Az gelişmiş ülkelerde bu fark daha büyüktür. Böylece az gelişmişlik sorunu da karşımıza çıkmaktadır (Çeken, 2008, s. 296)

Ülkeleri gelişmiş ve az gelişmiş ekonomiler olarak sınıflandırırken en çok kullanılan ölçü kişi başına düşen ulusal gelirin büyüklüğüdür (İlkin, 1998, s. 4). Buna göre; fert başına milli gelir seviyesi yüksek olan ülkeleri gelişmiş, genellikle kişi başına düşen gelirin 100 doların altında olan ülkeleri de az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler diye nitelendiriyoruz (Savaş, 1991, s. 7).

Az gelişmişliğin ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için bu olayı oluşturan ana özellikleri saymamız gerekmektedir. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler aşağıdaki şekilde sıralanabilir (Unay, 2001, s. 283; Dülgeroğlu, 2000, s.11).

- Kişi başına düşen milli gelirin az olması
- Beslenme yetersizliği
- Zayıf bir sanayileşme
- Geleneksel tarım kesiminin hakimiyeti

- Nüfus artış oranının yüksek olması ve nüfus gücü
- Eğitim düzeyi, okur yazarlık oranının düşüklüğü
- İnsan kaynaklarının ve iş kültürünün geliştirilmemiş olması
- Yetersiz kamu kaynağı
- Doğal kaynaklar yeterince işlenmemiştir.
- Milli gelirin ihracata oranı düşüktür.
- Sosyal çevre gelişmemiştir.
- Ekonominin dışa bağımlı olması
- İşsizlik
- Altyapı yetersizliği (fiziksel ve teknolojik)

Bölgesel dengesizliği, aynı alanın farklı yerlerinde görülen her çeşitten eşitsizlik olarak belirlersek her ülkede ve her ülke grubunun yapısında bölgesel dengesizlik bulunacaktır. Gözlemler ekonomik ve sosyal kalkınmanın çeşitli ülkeler arasında olduğu gibi aynı ülke içinde de farklı hızlarla gerçekleştiğini göstermektedir (Dinler, 2008).

Bölgeler arası ekonomik büyüme ve ekonomik kalkınmayı gerçekleştirmek birçok sektörün bölgede gelişmesine bağlıdır. Turizm bu sektörlerin başında gelmektedir. Çünkü turizm gelişmesiyle beraber alt ve üstyapının geliştirilmesi durumu ortaya çıkar. Bu bölgedeki tüm vatandaşların yararlanabileceği ekonomik faaliyettir.

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesi için temel şartlardan bir tanesi dış satımın artırılmasıdır. Bu ülkelerde ekonomik gelişme ve çağdaşlaşma için geleneksel tarım ekonomisinden endüstriyel ekonomiye geçiş bir zorunluluktur. Ancak böylesine bir değişim büyük miktarda; sermaye, yabancı döviz kazancı ya da dış borçlanmayla mümkün olmaktadır. Bu durum endüstriyelleşme için

gerekli finansman kaynaklarını yaratmak amacıyla ülke yöneticilerini turizm sektörüne yöneltmektedir (İçöz ve Kozak, 2002; s. 159).

Turizm sektörünün bölgesel kalkınma farklılıklarını gidermede büyük bir rolü vardır. Çeşitli sebeplerden dolayı bazı ekonomi faaliyetleri gelişmeyen bölgelerdeki turistik cazibe oluşturacak özelliklerden faydalanılarak ekonomik ve sosyal girdiler sağlanabilir.

Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olduğu için yatırıma tahsis edilen kaynaklar da sınırlıdır. Kaynakların sınırlı olması, yatırımların da belli sektörlerde yoğunlaşmasında sebep olmakta ve yatırımlar, iç getiri oranı yüksek olan sektörleri tercih etmekte ve bu sektörlerin de çeşitli sebeplerden dolayı belli bölgelerde yoğunlaşması bölgeler arası dengesizliğe yol açmaktadır. Türkiye'deki bölgelerin gelişmişlik düzeyine baktığımızda; Marmara, Ege ve Akdeniz Bölgelerinin ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Çünkü yatırımların büyük bir kısmı bu bölgelerde yapılmaktadır. Bu bölgelerin dışında kalan diğer bölgeler aynı şansa sahip değildir ve üstelik geri kalmış bölgelerden gelişmiş bölgelere sürekli bir göç söz konusudur. Ancak sanayileşme imkânına sahip olmayan bölgelerimizin gelişmesi ve kalkınması da bu bölgelerin sahip olduğu turistik arz olanaklarının değerlendirilmesiyle mümkündür (Çeken, 2003, s. 148).

Turizm, bölgesel kalkınma farklarının giderilmesi için aşağıdaki şekillerde karşımıza çıkmaktadır:

- Turizm sayesinde ihracı mümkün olmaya, jeo-ekonomik varlıklar, sosyo-kültürel varlık, değer ve olaylar ile bölgeye özel bazı hizmetler bölge için döviz kaynağı haline gelmektedir (Olalı ve Timur, 1988, s. 97).

1.2. TURİZMİN OLUMSUZ ETKİLERİ

Turizm faaliyetleri ülkeler için her zaman olumlu ekonomik etkiler sağlamaz. Özellikle gelişmemiş ve az gelişmiş ülkeler ile ekonomik olarak dışa bağımlı ülkelerde turizm faaliyetleri derin olumsuz ekonomik etkiler oluşturabilmektedir. Turistlerin geldikleri ülkenin standartlarını sağlamak için turizmde kullanılan birçok madde ve malzeme gelişmiş ülkelere temin edilmektedir. Bu da zaten ekonomik olarak dışa bağımlı olan ülkelerin daha fazla ihracat yapmasına sebep olabilmektedir.

Çalışmamızın bu bölümünde turizmin olumsuz ekonomik etkileri üzerinde durulacaktır.

1.2.1. Anklav Etkisi

İngilizcede “enclave” sözcüğü ile yerleşik halktan kültürel ya da etnik olarak farklı insanların kuşatmış olduğu şehir, bölge veya ülke ifade edilmektedir. Anklav turizm ise yabancı turistlerin ihtiyacı olan tüm turizm mal ve hizmetlerinin coğrafi olarak soyutlanmış resortlar içerisinde karşılandığı turizm tipini tanımlamaktadır (Soyak, 2005, s. 30).

İkinci dünya savaşının akabinde kurulan Fransız club mediterranee 1960- 1970’li yıllarda “club tatil” kavramı altında geliştirdikleri “her şey dahil” tatil tipi, anklav turizmi içerisinde değerlendirilmektedir (Önal, Düzakın, ve Çiftçi, 2006, S. 89).

Club Med’in liderliğinde uygulanan tüm tatil için tek fiyat olgusu, özellikle Karayipler’de büyük gelişme kaydetmiştir. Karayipler’deki 1500 tesisten 200’ü tamamen “her şey dahil” çalışan ve “herşey dahil “paket turlar satan tesisler durumuna gelmiştir.

“Her şey dahil” sistemi ekonomik çerçevede değerlendirildiğinde, genellikle satışın turistin bulunduğu ülkede gerçekleşmesi sonucunda bu satıştan tatil yapılacak ülke yeterince kazanç sağlayamamaktadır. Bununla birlikte resort, tatil köyü gibi mekânlarda turistlerin tüm ihtiyaçları karşılandığı için söz konusu mekânlardan dışarı çıkılmamakta bu alanlara hapsedilen turistler harcamalarını bu çerçevede gerçekleştirdiğinden yerel halka turizmden kazanç sağlama imkânı kalmamaktadır (Önal, Düzakın, ve Çiftçi, 2006, s. 91).

Ayrıca bu turizm tipinin ekonomi üzerinde diğer bir olumsuz etkisi ise daha fazla ithalata yol açtığı ve kişi başına dolar geliri daha düşük insanları ağırladığı yönündedir.

Bu bilgiler doğrultusunda yerel ekonomiler üzerinde daha zayıf refah artırıcı özelliğe sahip olduğu söylenebilir (Soyak, 2005, s. 30).

Anklav turizmin olumsuz iktisadi etkisine literatürde Mbaiwa tarafından Okavango deltasında yapmış olduğu bir çalışma örnek gösterilebilir. Okavango deltasında son 10 -15 yılda yabancı turizmde önemli gelişmeler olmasına karşın bölgedeki turizmin sosyoekonomik olarak sürdürülebilir olmadığı ve yerel toplumların bu gelişmeden hiçbir fayda kazanmadığı anklavik özellik taşıyan bu turizmin ülkeye olumsuz iktisadi etkide bulunduğu söylenebilir (Soyak, 2005, s. 31).

1.2.2. İthalat Etkisi

Uluslararası seyahat faaliyetlerinin ülkelerin ekonomik bağımsızlığını teşvik ettiği belirtilmesine karşın, gelişmiş ülkelere Üçüncü Dünya Ülkelerine giden turistlerin bölge ekonomisi üzerinde bağımlılık oluşturdıkları da kabul edilmektedir. Gerek tüketim amaçlı, gerekse turizmin toplumun tüketim alışkanlıklarında ortaya çıkarabileceği etkiler nedeniyle, bazı malların

(gıda, inşaat malzemeleri, mutfak malzemeleri vb.) ithali gerekebilmektedir (Bahar ve Kozak, 2006, s. 145).

Turizm, beraberinde teknolojik yatırımları da getireceği için ülkenin ithal eğilimini artırabilir. Bu durum, özellikle gerekli sermaye ve teknolojiye sahip olmayan geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerdeki turizm hareketleri için söz konusudur. Ülke içindeki belirli bölgelerde turizmin geliştirilmesi, yerli ve yabancı turistlerin yani sıra çalışmak amacıyla o bölgeye gelecek kişilerin mal ve hizmet gruplarına gösterecekleri talep, bölgedeki mal ve hizmetlerin fiyatlarının artmasına (bölgesel enflasyon) yol açabilir. Bu durumdan ise, o bölgede uzun yıllar yaşayan yerel halk daha fazla etkilenmektedir (Bahar ve Kozak, 2006, s. 145).

Turizm sektörü, ekonomi içindeki diğer sektörlere oranla bazı dönemlerde daha fazla öncelik istemektedir. Sadece turizm yatırımlarının teşvik edilmesi, sektörler arası dengesizliğe yol açabilir. Nitelikli ve eğitilmiş işgücünün bölgeden karşılanamaması durumunda gerek bölge dışından gerekse ülke dışından işgücünün transfer edilmesi gerekebilir. Bu ise, elde edilen gelirin bir kısmının bölge dışına çıkması nedeniyle bölgede meydana gelen çarpan etkisinin azalmasına yol açabilir (Bahar ve Kozak, 2006).

Aynı özellik yabancı sermaye yatırımları içinde geçerlidir. Özellikle uluslararası turizm yatırımcıları, bir başka ülkede yaptıkları yatırımlardan elde ettikleri kazançları merkeze transfer etmektedirler (Bahar ve Kozak, 2006).

Yabancı sermayenin bölgenin turizm sektörüne olan olumlu ya da olumsuz etkileri halen tartışma konusu olup, özellikle Avrupa Birliği ile ilgili son gelişmelerden sonra bu konuda kesin bir sonuca ulaşmak mümkün olmayabilir (Kozak, Akoğlan Kozak ve Kozak, 2010). Son olarak, turizm bölgedeki mevcut kamu hizmetlerinin yükünü artırabilir. Yeni alt ve üstyapı yatırımlarının yapılması, mevcut olanların yenilenmesi için ek harcamaların yapılması gerekmektedir (Bahar ve Kozak, 2006, s. 146).

1.2.3. Enflasyon Etkisi

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin devamlı yükselmesi nedeniyle paranın sürekli olarak değer kaybetmesi, bunun sonucu olarak da tüketicilerin satın alma gücünü yitirmesidir. Bu tanımdan anlaşıldığı üzere enflasyon sadece belli bir malın veya hizmetin fiyatının tek başına artması değil, fiyatlar genel düzeyinin sürekli artmasıdır. Bir ekonomide bazı malların fiyatları artarken bazıları da düşmektedir. Önemli olan ortalama fiyatların seyridir. Ortalama fiyatların seyri, fiyat endeksleri ile ölçülmektedir (T.C.Devlet İstatistik Enstitüsü, 2008, s. 1).

Bu durum turizmde, daha yüksek maliyetlere katlanmaya razı olan turistler dolayısıyla fiyatlar genel seviyesinin yükselmesidir. Bunun ekonomik sonuçlarının yanında sosyal olarak da olumsuz etkisi vardır.

Turizm kaynaklı enflasyon, her ülkede bir oranda olmasına rağmen az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde daha fazla etkilidir.

1.2.4. Fırsat Maliyeti Etkisi

Fırsat maliyeti, alternatif iş yönetiminde; tercih edilen alternatif lehinde feda edilmiş veya gözden çıkarılmış bir kazancın kıymeti olarak tarif edilebilir. Böylece bir karar seçeneğini benimseyip diğerinin reddedilmesi nedeniyle kaçırılan net kazanç tutarıdır. Ancak tetkik edilmekte olan gelecek en iyi alternatifi seçmek, kaynağın bir birimine uygulanarak kazanılmış veya vazgeçilmiş miktar olarak da tanımlanabilir (Yıldıztekin, 1996).

Başka bir deyişle; fırsat maliyeti üretilen malın maliyetinin o malı üretmek için üretiminden vazgeçilen başka bir malın maliyetiyle ölçülmesidir (Turanlı, 1995).

Turizm sektörü açısından bir değerlendirme yapılacak olursa; ülkelerin turizme yapacakları yatırımla elde edecekleri gelirin, diğer sektörlerde yapıldığı zaman elde edileceği öngörülen gelir ile kıyaslanmasına turizmin fırsat maliyeti denilebilir. Fırsat maliyeti olgusu bu anlamda, ülkenin kıt olan ekonomik kaynaklarının en iyi yerlere yönlendirilmesi sonucu elde edilebilecek maksimum hâsıla miktarı olarak da algılanabilir. Örneğin, bir bölgede yatırım için bütçeden belirli bir miktar kaynak ayrıldığı varsayalım. Bu parasal kaynağın, büyük bir otelin inşa edilmesinde, söz konusu bölgenin su ve kanalizasyonun yapımında ya da bir okulun inşasında kullanılabileceği düşünülecek olursa; mevcut kaynağın o bölgenin gereksinimini karşılayacak ve kişi başına düşen gelir ile ulusal geliri de uzun vadede artıracak en iyi seçeneğe yönlendirilmesi gerekmektedir. Eğer yapılan fayda/maliyet analizine göre, yatırım yapılması gereken en verimli alan okul inşaatı iken, kaynaklar otel yapımına ayrılırsa; kaynakların etkin ve verimli kullanımından söz etmek mümkün olmayacak ve sonuçta ülke insanı açısından ekonomik bir refah kaybı söz konusu olacaktır (Bahar ve Kozak, 2006, s. 149).

Buradan hareketle, bir ülkenin/bölgenin okul yapımına gereksinimi varken, kaynakların otel yapımına yönlendirilmesi; hem kaynakların etkin ve tam kullanılmamasına ve hem de ülke insanı açısından büyük bir refah kaybına yol açacaktır (Bahar ve Kozak, 2006, s. 149).

Bu nedenle, ekonomide içindeki mevcut olan kıt kaynakların, sektör ve alt sektörler arasında en iyi şekilde tahsisinin yapılması ve uygun yerlere yönlendirilmesi, ülke insanların ekonomik refahının artırılması ve katlanılan fedakârlığın en aza indirgenmesi yönünde çok önemli bir karar olmaktadır. Nitekim az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için daha da önem arz eden bu durum, kıt olan kaynakların belki daha verimli olabilecek alanlar varken, göreceli olarak daha az verimli turizm alanına yatırılmasına ve bu kaynakların israf edilmesine neden olacaktır. Böylece ülke kaynaklarının etkin ve verimli

yatırım alanlarına yönlendirilmesi için, özellikle turizm potansiyeline sahip olan ülkelerdeki politika yapıcılarının bu noktaları önemle göz önüne almaları gerekmektedir. Hangi sektörde olursa olsun yapılacak yatırımların en iyi sonucu vermesi, diğer bir deyişle, girdi/çıktı oranı şeklinde de ifade edilecek olan yatırımın verimliliği, ülke ekonomisi açısından önemli bir konu olmaktadır (Bahar ve Kozak, 2006, s. 149).

1.2.5. Mevsimsellik Etkisi

Turizmin bu mevsimlik karakteri, özellikle ekonomisi yoğun olarak turizme bağlı ülkelerde önemli ekonomik sorunlara yol açar. Mevsimlik işçiler, güvenliği olmayan işlerle karşı karşıyadırlar ve genellikle bir mevsimden diğerine kadar istihdam edilme garantileri yoktur. Bunu yanında yetersiz barınma ve çalışma koşulları da mevcut problemleri daha da artırmaktadır.

Mevsimlik turistik yoğunlaşma; en belirgin ekonomik etkisini enflasyon yaratarak göstermektedir. Gerek ekonomideki çoğaltıcı niteliği, gerekse de mevsimlik özelliği ile turizm, enflasyonun artmasına yol açmaktadır. Belirli bir mevsim içinde kitlelerin akın halinde geldikleri yörelerde, arzın aynı oranda gelişmemesi enflasyona neden olmaktadır. Aynı şekilde; turistik tüketim ve turistik harcamaların yılın belirli aylarında yoğunlaşması fiyatlar üzerinde önemli bir artışın kaynağı olmaktadır. Bu fiyat artışı baslıca üç yönden gelişmektedir (Usta, 2001, s. 141):

- Turistik talebin birdenbire ve kuvvetli bir şekilde artması
- Turistik mal ve hizmetlerin maliyetlerinin yükselmesi
- Ülkeye gelen turistlerle, yerli halkın yakın iliksisi nedeniyle yerli halkın tüketim eğilimlerinde ortaya çıkan değişim ve gelişmeler

Böylece, turizm faaliyetlerinin en canlı olduğu yüksek sezonda, turistik mal ve hizmet fiyatları yükselmekte ve bu yüksek fiyatlar gelecek yılda da,

yeni yükselmeler için temel oluşturmaktadır (Usta, 2001). Turist kabul eden ülkede gözlenen bu fiyat yükselmeleri, her şeyden önce o ülkenin uluslararası turizm piyasasında sahip olduğu payı ve ilgiyi azaltma yönünde etkilemektedir. Her ne kadar, tatil geçirilecek ülkenin seçiminde fiyat tek etken değilse de; fiyatları düşük olan bir ülke, turistlerin ve tur operatörlerinin programlarına kolaylıkla girebilmektedir. Çünkü tur operatörleri, düzenledikleri tur programlarına tüm gezi masraflarını kapsayan tek bir fiyat vermektedirler. Dolayısıyla, turun düzenleneceği ülkenin ucuz fiyat sunması, turistik talebi özendirici en önemli faktör olmaktadır (Usta, 2001, s. 142).

Mevsimlik istihdam hangi nedenlere dayandırılırsa dayandırılınsın, işgücü piyasasını olumsuz yönde etkileyen bir durum olarak kabul edilmektedir. Mevsimlik istihdam, genel işgücü piyasasında dalgalanmalara neden olmakta ve kişisel tercihlere bağlı olarak seçilmesinin dışında çalışma hayatında süreklilik isteyen çoğu kişi açısından tercih edilmeyen bir istihdam türü olarak kabul edilmektedir (de Raaf, Kapsalis ve Vincent, 2003, s. 1).

1.2.6. Yabancı Sermaye Etkisi

Turizm sektörünün, yabancı sermayeye ilişkin olumsuz etkilerine değinmeden önce, bu kavramın ne anlama geldiğine kısaca bir göz atmakta yarar bulunmaktadır. Yabancı özel sermaye ya da özel yabancı sermaye yatırımını az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelerden gelen özel sermaye yatırımları ve teknolojik olarak yapılan ortaklık ya da işbirliği olarak tanımlamak mümkündür (Han ve Kaya, 2008).

Bir başka tanıma göre de, yabancı sermaye; "bir ülkenin, karşılığını değişik şekillerde ileride ödemek üzere, diğer ülkelerden temin ederek kısa sürede ekonomik gücüne ekleyebileceği mali ya da teknolojik kaynaklar şeklinde tanımlanmaktadır (Çeken, 2003).

Buradan hareketle kısaca yabancı sermaye denildiği zaman, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin iç tasarruflarının yetersiz olması ve sonuçta sermaye birikimi sağlayamamaları nedeniyle, bu boşluğu dış finansman kaynakları ile doldurmaları anlaşılmalıdır.

Yabancı özel sermayenin genel anlamdaki ekonomik yararları aşağıdaki şekilde özetlenebilir. Yabancı sermaye (Han ve Kaya, 2008);

- Sermaye birikimine katkı sağlar,
- Teknolojik gelişmeye katkı sağlar,
- Reel ücretlerin artmasına olanak sağlar,
- Dışsal ekonomiler oluşturur,
- Uygulanan teknoloji sonucunda, Üretim ucuzlar, kalite yükselir ve piyasaya yeni malların girmesi sağlanır,
- Devletin almış olduğu vergi gelirlerinde bir artış sağlar,
- İş yönetimi ve teknik eleman kadrosunun gelişmesine yardımcı olur.
- Rekabet yapısının ve sürecinin iyileşmesini ve piyasa ekonomisi bilincinin yaygınlaşmasını sağlayarak iç piyasaya bir dinamiklik getirir.

Turizm sektörü açısından genel bir değerlendirme yapıldığında, yabancı sermaye yatırımlarının yararları olduğu kadar bir takım olumsuzluklara sahip olduğu da görülmektedir. Çünkü yabancı sermaye de, nihai olarak bir başka ülkeye kar güdüsüyle gitmektedir". Bu ekonominin doğasında olan bir şeydir. Bu bağlamda, insanlar en yüksek kör beklentisi nerede ise o bölgeye giderler ve "homo economicus" özelliğinden dolayı da kendi karını maksimum yapmayı amaçlarlar. Yukarıda belirtilen noktaların ışığında, yabancı sermayenin turizm sektörü üzerindeki olası ekonomik etkilerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Çeken, 2003):

- Yabancı firmaların kendi aralarında yapmış olduğu yatay ve dikey birleşmeler, piyasada tekelleri bir güç oluşmasına yol açmakta ve

sonuçta yerli firmalar bunlarla rekabet edemeyerek pazar payını ve rekabet gücünü kaybetmektedirler.

- Yabancı sermayedarların, gittikleri ülkede çalıştıracakları personeli kendi ülkelerinden götürmeleri, gidilen ülkedeki istihdam yapısı üzerinde olumsuz etkiler meydana getirebilecektir. Ayrıca, yurt dışına çalıştırdıkları personelin maaşı şeklinde de bir döviz çıkışı söz konusu olacaktır.
- Yabancı sermayenin ülkeye gelmesiyle birlikte, yatırım için gerekli olan gelişmiş makine ve teçhizatın dışarıdan ithal edilme yoluna gidilmesi, benzer şekilde döviz kaybına neden olacaktır.
- Yabancı firmaların; sermaye yapısı, bilgi birikimi ve teknolojik olanaklar açısından yerli firmaların çok ilerisinde olması, yerli firmaların zaman içinde bunlarla rekabet etmesini güçleştirmektedir. Bu bağlamda, yerli turizm sektörünü geliştirmek ve çeşitli ekonomik yararlar sağlamak amacıyla gelen yabancı sermayenin bu yıkıcı gücü karşısında, yerli firmalar zamanla faaliyetlerini durdurmak zorunda kalabilirler.
- Yabancı sermaye yoluyla gelen firmaların turizm sektöründeki tüketim kalıplarını değiştirmeleri, ithal bağımlılığının artmasına yol açarak, turizmin meydana getirdiği çarpan etkisinin azalmasına neden olur.
- Yabancı firmalar yatırım maliyetlerinin artmasına neden olmakta ve bunun sonucunda ise, yerli firmalar yetersiz sermaye yapısından dolayı, yüksek fiyatlarla gayrimenkul satın alamamakta ve böylece turizm yatırımı yapmaktan vazgeçmektedir.
- Yabancı firmaların, ülke içinden temin edebilecekleri bazı ara ve yatırım mallarını ithal etmeleri, yabancı özel sermayenin ülke ekonomisi ve turizm sektörü üzerinde oluşturduğu diğer bir olumsuz etkidir.

- Benzer şekilde, yabancı firmaların elde ettikleri gelirlerin büyük bir kısmının, ülke içinde tam anlamıyla yatırıma dönüştürmeden kendi ülkesine aktarması, söz konusu ülkenin ödemeler dengesinde bir açığa yol açmakta ve böylece ülke ekonomisi bundan olumsuz yönde etkilenmektedir.

1.3. TURİZMİN DİĞER SEKTÖRLER ÜZERİNE ETKİSİ

Turizm işletmeleri özellikle otel işletmeleri hem kuruluş aşamasında hem de faaliyetlerini sürdürürken birçok sektörü ve çalışma alanlarını etkilemektedir. Örneğin işletme kurulurken inşaat sektörüne iş olanağı doğmaktadır. İşletme daha sonra gıda üretimi, tarım ve hayvancılık sektörlerini etkilemektedir. Çalışmanın bu bölümünde turizmin tarım, sanayi ve hizmetler sektörüne etkilerini inceleyeceğiz.

1.3.1. Tarım Sektörü Üzerindeki Etkisi

Özellikle kırsal kesim açısından bir bölgeye gelen turist sayısı yerli nüfusa oranla oldukça düşük düzeydedir. Buna bağlı olarak turistlerin yapmış olduğu harcamalar da toplam tutara oranla düşüktür. Ancak turizm sektörü dolayısıyla ortaya çıkan ek talep nedeniyle tarımsal ürünlerin fiyatında bir artış olur (Bahar ve Kozak, 2006, s. 142).

Diğer taraftan turistlere sunulan tarımsal ürünlerin daha kaliteli olması gerekir. Bu da turizm sektörünün gelişmesinden dolayı tarım sektöründe kalitenin artmasına neden olur (Bahar ve Kozak, 2006, s. 142).

Turizmin bir bölgede gelişmesi, hiç kuşkusuz o bölge ekonomisinin canlanmasına ve hareketlenmesine yol açmaktadır. Çünkü bir turizm bölgesinde oteller, apart oteller, tatil köyleri ile büyük küçük çok sayıda

pansiyon bulunmaktadır. Buraya gelen turistlerin yeme ve içme gereksiniminin karşılanabilmesi için özellikle tarım sektöründe istihdam edilen bölge insanına önemli görevler düşmektedir. Tarım sektöründe çalışan kişiler, turizm sezonunda artan talebi karşılayabilmek için daha fazla üretim yapmak zorundadır. Bu durum, hem turiste daha kaliteli mal ve hizmet sunumu için önemli bir faktördür hem de tarım sektörü için görünmez bir ihracat kaynağıdır.. Turizme bu yolla sağlanan tarım ürününün fiyatı da, normal sezonla karşılaştırıldığında çok daha fazla olmaktadır. Turizmin dolaylı yönden etkilediği tarım sektöründe, normal zamanda düşük fiyattan işlem gören tarım ürününün fiyatı yükselecek ve bu yolla ek bir katma değer sağlanacaktır (Bahar ve Kozak, 2006, s. 141-142).

Turizm sezonunda artan tarımsal ürün talebi, bölge insanın daha kaliteli mal ve hizmet arzıyla birlikte, ulusal ve kişi başına düşen gelirinde artmasına neden olacaktır. Söz konusu üretim artışı, aynı zamanda yeni istihdam alanlarının doğmasını da sağlayacaktır. İnsanlar turizm sektöründe meydana gelen katma değer artışından daha fazla yararlanabilmek için, tarım sektöründen turizme yönelik bir yapısal değişime yönelirler. Diğer bir deyişle, yerli halk turizmden daha fazla gelir sağlamak adına; tarım arazisini, çiftliğini vb. mekânları kendi işletmekte, kiralamakta ya da satmaktadır. Böylece, turizm yoluyla bölge halkının refah düzeyi de yükselmiş olmaktadır (Bahar ve Kozak, 2006, 141-142).

Ancak burada önemle belirtilmesi gereken bir nokta bulunmaktadır. Turizmin özellikle kırsal alanlarda gelişmesiyle beraber ikinci konut yapım ve satın alımında da artışlar söz konusu olmakta, bu ise turizm bölgelerindeki ekonomiler üzerinde olumsuz etkiler meydana getirmektedir. Büyük kapasiteli turizm yatırımları ile yarışamayan ve herhangi bir turizm geliri olmayan yerel halkın, faaliyette bulunduğu tarım alanlarının zamanla azalması, o bölgede yaşayan insanların ekonomik açıdan marjinal duruma düşmesine neden

olmaktadır (Bahar, 2005, s. 446). Bu bağlamda, turizm sektörünün tarım sektörü üzerinde olumlu olduğu kadar, bir takım olumsuz etkilerinin de olduğu göz ardı edilmemelidir. Turizm, bugüne yönelik sadece gelir getiren bir faaliyet olmadığı gibi, gelecek kuşakların ekonomik refah ve mutluluğunun sağlanmasında görev üstlenen bir sektördür (Bahar, 2005, s. 446).

1.3.2. Sanayi Sektörü Üzerindeki Etkisi

Turizm sektörünün sanayi sektörü üzerindeki etkisi, imalat sanayi üretiminin alt sektörlerine göre değişiklik göstermektedir. İmalat sanayi üretimi; tüketim malları, ara mallar ve yatırım malları şeklinde üç alt sektöre ayrılmaktadır". Dolayısıyla, turizmin bu alt sektörler üzerindeki etkisi de farklılık arz etmektedir. Buna göre; Turizmin tüketim malı üreten sanayiler (gıda, içki vb.) üzerindeki etkisi fazladır (Bahar ve Kozak, 2006, s. 143).

Turizmin ara malı üreten deri, deri ürünleri ve seramik gibi sanayi kesimi üzerindeki etkisi yüksektir. Turizmin yatırım malı üreten sanayiler üzerindeki etkisi fazla değildir (Bahar ve Kozak, 2006, s. 143).

Turizmin sanayi sektörü üzerindeki ağırlıklı etkisi ise, turizm yatırımlarının artmasıyla birlikte bu yatırımlarda kullanılan sanayi malları üzerinde ortaya çıkmaktadır. Bunlar, ağır sanayi ürünleri başta olmak üzere, çimento, demir çelik, bilgisayar teknolojileri, karayolu, deniz ve hava limanları gibi alt yapı olanakları ile inşaat, orman ve seramik gibi diğer sanayi ürünlerini kapsamaktadır. Bu araç gereçleri ve üreten sanayi kolları ile gerekli alt ve üst yapıyı sağlayan sektörlerde, turizm sayesinde bir canlılık ve hareketlilik yaşanmaktadır. Bu ve benzeri sanayi dallarında, özellikle turizm sezonu ile birlikte, artan talep sonucunda üretim artışları söz konusu olmaktadır (Bahar ve Kozak, 2006, s. 143).

1.3.3. Hizmet Sektörü Üzerindeki Etkisi

Ödemeler dengesine bakıldığında; uluslararası turizm uluslararası hizmetler kalemi içinde değerlendirilmektedir. Turizm ekonomisi açısından bakıldığında ödemeler dengesindeki en önemli kalem uluslararası hizmetlerdir. Dolayısıyla turizm, içinde yer aldığı hizmetler sektörünü de önemli ölçüde etkilemekte ve gelişmesine değişik şekillerde katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda, turizmin hizmet sektörü Üzerindeki etkilerini aşağıdaki şekilde incelemek mümkündür (Çakır, 1999, s. 79-80):

- Cari tüketimle ilgili üçüncü üretim sektörünün gelişmesine yardımcı olur (bakkaı ve manavda satışı sunulan ekmek, et, süt, meyve-sebze vb. ürünler gibi).
- Donatım sanatları ile ilgili üçüncü üretim sektörlerin gelişmesine yardımcı olur çeşitli teknik hizmetleri sunmakla sorumlu elektrikçi, boyacı, demirci, inşaat işçiliği gibi.
- Konforla ilgili üçüncü üretim sektörünün gelişmesine yardımcı olur.
- Yardım ve güvenlik hizmetleri ile ilgili üçüncü üretim sektörlerinde gelişmesine yardımcı olur.
- Toplum arasında lüks olarak kabul gören hizmetlerle ilgili üçüncü üretim sektörlerin gelişmesine yardımcı olur.
- Tatil ve turizme yönelik hizmetlerin yerine getirilmesine destek olur.
- Bir bölgede turizmin gelişimi ile birlikte o bölge kapsamındaki kamu hizmetleri de gelişir.

Buradan hareketle; bir bölgedeki turizm hareketlerinin, harcama-gelir ilişkisi yoluyla yukarıda belirtilen ve hizmet sektöründe yer alan faaliyetlerde niteliksel ve niceliksel gelişmelere neden olduğu yorumunu yapmak mümkündür (Bahar ve Kozak, 2006, s. 144).

II. BÖLÜM

TURİZM İŞLETMELERİNİN FİNANSMANI

2. TURİZM İŞLETMELERİNDE FİNANSMAN

Diğer işletme türlerinin büyük bir kısmında olduğu gibi, turizm işletmelerinde de finansman gereksinimi üç değişik şekilde ortaya çıkmaktadır. Her aşamada farklı nitelikteki fonlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu aşamalar (Akat, 2008, s. 119-120):

- İlk yatırım aşaması
- Mevcut tesislerin genişletilmesi
- Giderlerin karşılanması

2.1. İLK YATIRIM AŞAMASI

Girişimciler iş hayatına atılmak için ya yeni bir işletmeyi kurmaya ya da mevcut bir işletmeyi devralmaya karar verirler. Her iki durumda da verilen karar bir yatırımı ifade etmektedir.

Turizm işletmeleri, örneğin, konaklama işletmeleri, tesislerinin kurulmasına uygun arsaların satın alınması, yatırım projelerinin hazırlanması, tesislerin inşası ve donatılması aşamalarında büyük miktarlarda fonlara ihtiyaç duyarlar. Benzer bir finansman sorunu da, var olan ve sahipleri tarafından satılmak istenen bir turizm işletmesinin satın alınması durumunda ortaya çıkar. Böyle bir işletmenin maddi varlıklarının değeri ve umulan gelirlerinin büyüklüğü, finansman gereksiniminin boyutlarını belirleyecektir. Yani, kurulacak bir işletme veya satın alma açısından yatırımın yapılacağı alan veya bölgenin alt yapı ve turizm tesislerinin gelişmişlik düzeyi, yatırım fonları gereksinimini azaltacak veya artıracaktır (Barutçugil, 1982, s. 177).

Turistik tesislerin günün teknolojik koşullarına uygun olarak inşa edilmesi önemlidir. Buna uygun olması daha sonra çıkacak geliştirme

masraflarının asgari düzeyde olmasını sağlar. Yoksa kısa süre içerisinde bir geliştirme ihtiyacı işletme için yeni finansman kaynağı aramasına neden olabilir. Ülkemiz ileri derece deprem kuşağında bulunduğu için binalar bu göz önünde bulundurularak sağlam şekilde inşa edilmelidir. Alınan malzemeler konforlu, kaliteli ve sağlam olmalıdır. Bu konu göz ardı edilirse ileride işletme için yeni masraflar doğuracaktır.

2.2. MEVCUT TESİSLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Bu durumda, mevcut tesisin genişletilmesi, yeni fiziksel ek kapasitenin yaratılması, yan tesislerin eklenmesi veya binaların büyük onarıma alınması söz konusudur. İşletmeye yeni bazı sabit varlıkların satın alınması, mobilya ve döşemelerin yenilenmesi, tesislerin modernize edilmesi ve su, ısıtma, aydınlatma donanımlarının bütünüyle elden geçirilmesi durumlarında da benzer nitelikli bir fon gereksinimi ortaya çıkar (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983, s. 17).

Günümüzde teknoloji hayatın her alanında kullanılmaktadır. Turizm işletmeleri de teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı işletmelerdir. Teknolojinin hızla gelişen durumundan dolayı işletmeler bu konuda sürekli bir geliştirme durumuna ihtiyaç duyarlar teknolojik gereksinimler içinde çoğu zaman büyük miktarda fon ihtiyacı meydana gelmektedir.

2.3. GİDERLERİN KARŞILANMASI

Turizm işletmeleri, yukarıda belirtilen fon gereksinimleri dışında, bir de, işletme döneminin hazırlıklarını gerçekleştirmek, işletme giderlerini karşılamak ve turizm dönemi dışındaki sermaye ve işletme masraflarını ödeyebilmek amacıyla da finansman gereksinimi duyarlar. Bu, kısa dönemli

bir fon talebi yaratır. Bu talebin, büyük ölçüde dönem içi gelir fazlası ile işletmede tutulan kârlarla, harcamalardan sağlanan bazı tasarruflarla ve benzeri özkaynaklarla karşılanması, genellikle, daha reel kabul edilmektedir (Akat, 2008, s. 120).

Burada, kısaca, turizmde bazı finansman sorunlarına değinmek gerekir. Türkiye'de özellikle küçük KOBİ'lerin uzun vadeli finansman kaynaklarının en önemli bölümünü, Başbakanlığa bağlı Türkiye Kalkınma Bankası'nın sağladığı krediler ve ipotek kredileri oluşturmaktadır. Kalkınma Bankası kredilerinden yararlanabilmek için, ileride belirtilecek olan, belli ön şartların yerine getirilmiş olması gerekmektedir. Bugün için herhangi bir bireyin, var olan para piyasasında yeni bir konaklama işletmesinin yapımı için finansman kaynağı bulması neredeyse imkânsızdır. Bankalar, parayı otel yapımcılarına ödünç vermektense, çok daha fazla kazanç getirecek bir pazar bulabilmektedirler. Ancak turizm endüstrisinin devleri, büyük işletme zincirleri, otel inşaatı için uzun vadeli bir biçimde ödünç para elde edebilmektedirler. Faiz oranı ve inşaatı finanse etmenin diğer masrafları, ortalama bir bireysel girişimcinin elini uzatabileceği sınırın ötesindedir (Akat, 2008, s. 121).

Bankaların normal zamanlarda, bireysel konaklama işletmesi sahiplerine ipotekli borç vermek istememeleri, onların temsil ettikleri işletmelerin niteliğine ve yatırımın tipine dayanmaktadır. Banka, ipotekli borç verirken, binanın bir başka kullanıma çevrilmesini güçleştiren özel amacını göz önüne alır. Banka, ödemelerin yapılamaması nedeniyle ipotekli malı haczedecek ve hacizden sonra sahiplik hakkını elde edecek olursa, bu mülk bir alıcı bulunamadığı takdirde, kullanım amacının değiştirilmesi açısından güçlük yaratacaktır. Banka, otel veya motel sahibi için turizm finansmanı açısından uzun vadeli bir yatırımdır. Bankalar örneğin, otel borçlarını 15 yıllık bir dönemle sınırlamaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla borç bu dönemin sonunda tümüyle ödenmiş olmaktadır. Yatırımcı için bu yatırım "hızla zengin

olunacak" bir girişim değildir ve bu yatırımın geriye dönmesi için 15 veya 20 yıl geçebilir. Ancak, yatırım veya yatırım dönemi ne olursa olsun, finansman gerçekten karşılığa ve dolayısıyla kâra dayanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983, s. 26).

2.4. TURİZM İŞLETMELERİNDE KULLANILAN FİNANSMAN KAYNAKLARI VE FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Finansman kaynakları ve yöntemlerinin bazıları işletmeler için ortak olmakla beraber bazı yöntemler belli sektörlere özel olabilmektedir.

2.4.1. Finansman Kaynakları

Bu bölümde turizm sektöründe yoğun olarak kullanılan finansman kaynakları üzerinde durulacaktır.

2.4.1.1. Öz Kaynaklar

Girişimcilerin başlangıçta kendi tasarruflarından oluşturdukları sermaye, hisse senedi satışı yoluyla sağlanan kaynaklar, işletme sahiplerinin elde edilen kardan paylarını almayarak "oto finansman" yoluyla büyütülen işletme sermayesi ve çeşitli isimler altında işletmede tutulan değerler işletmenin öz kaynaklarını oluşturur (Akat, 2008, s. 121).

2.4.1.2. Dış Kaynaklar

Dış kaynaklar ise, işletme dışındaki kişi veya kuruluşlardan belirli bir faiz haddi ile belirli bir dönemde geri ödeme koşuluyla sağlanan fonlardır. Bu

fonlar, ödeme döneminin uzunluğu bakımından; kısa, orta ve uzun vadeli olmak üzere üçe ayrılırlar.

Turizm yatırımlarının gerçekleşmesinde gerekli olan üç unsur, diğer yatırımlar için gerekenlerden fark olmayıp; yatırımcı, finansman ve pazardan oluşmaktadır.

Ülkemizde son yıllarda hızla gelişmekte olan turizm yatırımlarının güncel sorunu iç ve dış finansmandır. Yatırımcıların tamamına yakın bir kısmı, özellikle DPT (Devlet Plânlama Teşkilatı) tarafından sağlanan teşvikler nedeniyle, düşük faizli yatırım kredilerinden faydalanmayı ummuşlardır. Ancak, istek fazlalığı ve enflasyonun düşürülme çabaları, iç kredi sunumunda gerilemeye yol açmış, bu da yatırımcıları dış kredi aramaya zorlamıştır (Akat, 2008, s. 122).

Yatırımcılarımızın, dış krediden korkmaları veya bu tür kredilerin elde edilmesinin olanaksız olacağını düşünmeleri, bu yolun, yabancı ortaklı yatırımlar dışında neredeyse hiç denenmemesine neden olmuştur. Oysa yatırım finansmanı sağlayan dış bankalar ve kuruluşlar için Türkiye, turizm alanında yeni ve gelişen bir pazardır. Türkiye açısından önemi ve yeri büyük olan turizmde dış finansmanın sağlanmasında kredi verecek olan bir dış bankanın (kuruluşun) aradığı temel unsurlar (Akat, 2008, s. 122):

- 1) Projenin uygulanabilir olması,
- 2) Proje konusu tesisin belli bir oranda inşa edilmiş olması,
- 3) Verilecek kredi karşılığı teminatın var olması,

2.4.2. Finansman Yöntemleri

Bu bölümde turizm işletmelerinde kullanılan finansman yöntemleri üzerinde durulacaktır.

2.4.2.1. Özvarlıklar

Turizm işletmeciliği, bir taraftan küçük işletmelerin kurulmasına ve bağımsız çalışmaya uygun olması, diğer taraftan da sabit varlıkların sermaye yapısı içinde büyük yer tutması nedeniyle öz kaynakların büyük önem taşıdığı bir ekonomik faaliyet alanıdır. Öz varlıklar, girişimcinin ve varsa ortaklarının işletmeye ayırdıkları nakit veya nakit paraya dönüştürülebilir, taşınır değerlerden ve taşınmaz mal varlıklarından oluşur (Barutçugil, 1982, s. 150).

Turizm endüstrisi, örneğin konaklama sektörü, genellikle kısa dönemde yüksek karlılığı olan bir faaliyet alanı olarak kabul edilmez. Bu nedenle, sermaye sahiplerinin, mimar, üstenci ve taşınmaz ticareti ile ilgilenen kuruluşların, çekici projeler hazırlayarak girişimi başlatmaları durumunda sermaye sahiplerinin ve yatırımcıların ortaklığa katılmaları sağlanabilir.

2.4.2.2. İpotek Kredileri

Turizm alanında faaliyet gösteren işletmeler ve özellikle konaklama işletmeleri, arsa, bina ve tesislerini ipotek altına alarak bu konuda uzmanlaşmış resmi veya özel finansman kuruluşlarından kredi alabilirler. Bu kredi, genellikle ipotek edilen mal varlığının cari piyasa değerinin % 60'ı ile sınırlıdır. Kredinin faizi, ortalama piyasa faiz hadlerinin biraz üzerindedir. Bunun temel nedenleri de, bu bina ve tesislerin başka amaçlarla kullanılmaması ve endüstrinin ekonomi koşullarından anında etkilenmemesidir (Akat, 2008, s. 124).

İpotek kredisi veren kuruluşlar, alacaklarını güvence altına almak için, çoğunlukla kredi alan işletmenin nakit gelirlerinin, faizler ve anapara

borcunun ödenecek kısmının) toplamından en az iki kat fazla olmasına dikkat ederler. Bununla beraber, işletmenin ödeme güçlüğü içine düşmesi durumunda, ipotek kredisi açan kuruluş. İşletmenin mal varlıkları üzerinde birinci derecede hak sahibidir (Akat, 2008, s. 124).

2.4.2.3. Finansal Kiralama

Turizm endüstrisinde faaliyet gösteren işletmeler, sabit sermaye varlıklarının bir kısmını veya tümünü kiralama yoluyla önemli bir finansal kolaylık elde edebilirler. Bu yöntemle, arazinin, bina ve tesislerin, mefruşatın ve donatım cihazlarının büro makinelerinin ve taşıma araçlarının sağlanması olanağı bulunmaktadır. Finansal kiralama uygulamaları çok eskilere dayanmaktadır.

Leasing, İngilizce kökenli bir kelime olup, kiralamak anlamına gelmektedir. Başlangıçta her ülke kiralama (leasing) kelimesine kendi dilinde anlam vermiştir. Mesela, Fransızca'da kiralama "Location Financiere", İspanyolca'da "Arrenolamiento Financiero", Portekizce'de "Lacacos Financeira", İtalyanca'da "Lecaziene Finanzlaric" olarak adlandırılmıştır. Dünyanın her yerinde, kiralama (leasing) olgusunu aynı anlamda ifade edebilmek için, birçok ülke bu kelimenin İngilizcesini kullanmaktadır (Ergül ve Dumanoglu, 2003).

Ülkemizde leasing kelimesinin karşılığı olarak, kiralama, teçhizat kiralama, finansal kiralama gibi kelimeler kullanılmaktadır. Fakat bu kelimelerin İngilizcedeki "leasing" kavramının tam olarak karşılığını vermediği bir gerçektir. Bu nedenle, Türkçede yazılmış birçok çalışmada, finansal kiralama kavramı yerine, leasing kelimesi kullanılmaktadır. Bu nedenle, Avrupa ülkelerinin birçoğu, kendi dillerine bir karşılık bulma yerine "leasing" kelimesini kullanmayı tercih etmektedir (Ceylan, 2002).

Finansal kiralama, yatırımcıların yapmak istedikleri yatırımlarını öz kaynaklardan karşılamak veya banka kredisi ile gerçekleştirmek yerine, daha az kaynak ayırarak ve borçlarını uzun vadeye yayarak, kullanabilecekleri alternatif bir finansman yöntemidir (Akıncı, 2000).

Finansal kiralamanın temeli, mülkiyet hakkının içerdiği kullanma, yararlanma ve yok etme yetkilerinden yalnızca yararlanma yani sonuç elde etme yetkisinin ekonomik olduğu varsayımına dayanmaktadır (Koç, 2004).

Finansal kiralamanın en açık tanımı ise; "belirli bir süre için, kiralayan ve kiracı arasında düzenlenen, kiracı (firma) tarafından seçilip, kiralayan (kiralama şirketi) tarafından satın alınan, taşınır veya taşınmazın sahipliğini kiralayan da, kullanımını ise kiracıya bırakan bir anlaşma" olarak tanımlanmaktadır (Tetik, 2003).

Ülkemizde 4842 Sayılı Kanunla VUK'a eklenen ve 01.07.2003 tarihinden itibaren yürürlüğe giren mükerrer 290. maddesinde finansal kiralama şu şekilde tanımlanmıştır; Kira süresi sonunda mülkiyet hakkının kiracıya devredilip devredilmeyeceğine bakılmaksızın bir iktisadi kıymetin mülkiyetine sahip olmaktan kaynaklanan tüm riskler ile yararların kiracıya bırakılması sonucunu doğuran kiralama işlemlerine finansal kiralama olarak tanımlanmıştır (Şeker, 2003).

International Accounting Standart Committee tarafından yayımlanan International Accounting Standart No:17'ye göre, eğer bir kiralama işlemi kiralama dönemi sonunda kiralanan malın mülkiyetinin kiracıya geçip geçmeyeceğinden bağımsız olarak, mülkiyet ile ilişkili risk ve faydaları büyük ölçüde kiracıya aktarıyorsa bu işlem bir finansal kiralama işlemidir. Bu kıstasa uymayan diğer kiralama işlemleri faaliyet kiralamasıdır (Söyler, 2007).

Kiralayan, sahibi olduğu varlığın kullanma hakkını kiracıya veren taraftır. Özel veya tüzel kişi niteliği taşıyabilecek olan kiralayanlar sabit varlıkların üreticisi ya da dağıtıcısı olabildikleri gibi, sabit varlığı bu kişilerden

satın alıp kiracıya belli süre ve sözleşmelerle devreden finans kurumları da olabilmektedirler. Kiracı, finansal ve ekonomik ihtiyaçları nedeniyle sabit varlığın belirli bir ücret karşılığı ve belirli bir süre için kullanım haklarına sahip olan taraftır (Kabakçı, 1989).

Turizm sektöründe finansal kiralama genelde arazi veya bina kiralama işlemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca işletmeler sürekli olarak bazı makine teçhizatı yenilemek durumundadırlar. Bu makine teçhizat da finansal kiralamaya konu olabilmektedir.

2.4.2.4. Kısa Dönemli Ticari Krediler

Turizm işletmeleri ile uzun dönemli ticari bağlantılar kuran toptancı ve diğer aracı kuruluşlar, yaptıkları satışların bedellerinin ödenmesinde bir, iki veya üç ay gibi finansal kolaylık sağlarlar. Bu şekilde kredili mal alımları otel ve lokantalarda kısa dönemli bir finansman yöntemi olarak kullanılmaktadır (Akat, 2008, s. 126-127).

Otel ve lokantalarda sermaye mallarının ve donatım malzemelerinin satım alımında ödemenin taksitlendirilmesi de, kısa dönemli bir finansman olanağı yaratır. Ticari bankalar da turizm işletmelerine genişletme, yenileme ve modernleştirme gibi, geri ödeme dönemi kısa yatırımlar için bir yıla kadar vadeli krediler sağlamaktadır (Barutçugil, 1982, s. 82).

Konaklama Sektöründe Kullanılan Özel Finansman Yöntemleri

Şu ana kadar belirttiğimiz finansman yöntemleri, tüm sektörlerde uygulama olanakları bulunan genel yöntemlerdir. Ancak, hala gelişen turizm endüstrisinde faaliyet gösteren konaklama işletmeleri, karşılaştıkları finansman ve yatırım güçlüklerini aşabilmek ve değişen koşullara uyum sağlayabilmek amacıyla yeni finansman teknikleri bulmak zorunluluğu

Bunların bazıları bilinen yöntemlerin geliştirilmiş türleridir. Diğer

bazıları ise finansman sorununun çözümüne getirilmiş, tümüyle yeni sistemlerdir.

2.4.2.5. Satma ve Geri Kiralama Yöntemi

Konaklama işletmeleri için yaygın bir finansman kaynağıdır. Büyük bir kapitali uzun bir dönem için bağlamak istemeyen turizm işletmecisi, inşa ettirdiği konaklama tesislerini gayrimenkul kiralama alanında uzmanlaşmış bir kuruluşa satar. Daha sonra bu tesisleri uzun bir dönem için kiralar. Bu uygulama ile girişimci, satış yoluyla sağladığı fonlarla bir taraftan yatırımın finansmanı için kullandığı kaynaklarını yeniden nakit hale dönüştürürken, diğer taraftan da bir miktar işletme sermayesine sahip olmaktadır.

Satma Kiralama ve İpotek Karşılığı Kredi Yöntemlerinin Birlikte Kullanılması Yöntemi

Turizm yatırımı yapan kişi veya kuruluş, sahip olduğu arsayı yeniden kendisine uzun dönemli olarak kiralaması koşuluyla satabilir. Bu satış sonucunda elde ettiği fonlarla bina inşaatını tamamlayan girişimci, bu kez de binaları ipotek ederek finansman kuruluşlarından uzun dönemli bir kredi sağlayabilir (Akat, 2008, s. 127).

Teçhizat Kiralama ve Taşınır Değerlerin Rehin Verilmesi Yöntemi

Donatımda kullanılan bazı teçhizatın kısmen veya tamamen kiralama yoluyla sağlanması ve kullanılmasıdır. Bazı turizm işletmeleri de değişik giderlerini ve bazı sermaye masraflarını karşılamak amacıyla o dönemde gereksinim duymadıkları taşınır değerlerini rehin verme yolunu seçerler. Bu durumda, dolaylı bir finansman kaynağı yaratılmış olmaktadır (Akat, 2008, s. 127).

2.4.2.6. Oda Mülkiyeti Yöntemi

Bir konaklama işletmesine yapılacak yatırımın toplam maliyeti, tesisdeki oda sayısına bölünerek bulunacak bir birim fiyatla odalar satışa çıkarılır. Satın alan kişi, tesisin belirli bir payına sahip olurken, diğer taraftan her yıl belirli bir dönem kalma veya kiralama hakkına sahip olmaktadır. Bu uygulama ile, küçük tasarruf sahiplerinin katılımı sağlanarak yatırımın finansmanı kolaylıkla sağlanırken, aynı zamanda tesisin doluluk oranı da yükseltilmekte ve belirli bir düzeyi güvence altına alınmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu yöntemle konaklama işletmelerinde finansman ve pazarlama kolaylıkları bir arada sağlanmaktadır. Bu uygulamanın bir benzeri "devremülk" sistemi olarak da isimlendirilen, parçalanmış oda mülkiyeti (condominium) yöntemidir (Akat, 2008, s. 128).

2.4.2.7. İmtiyaz Sistemi

Öncelikle, pazarlama amaçlı turizm endüstrisinde yatırımların finansmanında önemli bir yöntem olarak uygulanmaktadır. Tanınmış, büyük bir işletme tarafından geliştirilmiş bir ürünün satılmak üzere daha küçük bağımsız işletmelere verilmesi ve bu işletmelerin başta kalitede olmak üzere çeşitli açılardan bağımlı duruma geçmeleri olarak özetlenebilir (Maviş, 1985, s. 56).

2.4.2.8. Kamu Kesimi Tarafından Sağlanan Kolaylıklar ve Krediler

Turizm endüstrisinin gelişmesinin ekonomik ve sosyal sonuçlarının önemi, birçok ülkede devletin bu endüstriye özel bir ilgi göstermesine ve çeşitli finansal kolaylıklar sağlamasına neden olmaktadır. İlk bakışta çekici görünmesine karşın, karlılığı düşük olan ve yeterli bir gelir düzeyine ancak

uzunca bir süre sonrasında ulaşabilen turizm endüstrisinde yatırım yapabilecek girişimcilerin bazı finansal olanaklar ve kolaylıklar sağlanarak özendirilmesi zorunlu olmaktadır. Turizm işletmelerinin elektrik, su, haberleşme ve benzeri kamu hizmetlerinden kolayca ve daha iyi şartlarla yararlandırılması durumunda, bir diğer finansman kolaylığı daha sağlanmış olacaktır (Akat, 2008, s. 129).

2.4.2.9. Risk Sermayesi

Risk sermayesi, risk yatırımcılarının yeni teknolojiler ya da fikirler üreten ve gelişme ihtimali fazla olan küçük ve orta boy işletmelere (KOBİ), edinecekleri pay karşılığında yaptıkları öz kaynak veya öz kaynak benzeri bir yatırım aracıdır (Yavuz, 2008, s. 42).

Risk sermayesi, kaynak yetersizliği sebebiyle hayata geçirilemeyen, başarıya ulaşma ihtimali yüksek yatırım projelerinin finansmanını, yönetimine katıldığı yeni şirketler kurarak gerçekleştiren ve ileriki zamanda oluşacak kârlar ile pay senetleri fiyat artışlarından yararlanmayı amaçlayan örgütlenmiş bir portföy yönetim kuruluşudur (Rodoplu, 1993).

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından çıkarılan ve 6 Temmuz 1993 tarih ve 2169 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Risk Sermayesi Yatırım Ortaklıklarına İlişkin Esaslar Tebliği'nin 3. maddesinde risk sermayesi aşağıdaki gibi tanımlanmıştır (Tuncel, 1995):

Türkiye'de kurulmuş ve kurulacak olan, yüksek gelişme potansiyeline sahip ve menkul kıymetlerin likiditesi az olan girişim şirketlerince birinci el piyasalarda ihraç edilen sermaye piyasası araçlarına yatırım yapılarak gerçekleştirilen, uzun vadeli kaynak aktarım şekline risk sermayesi denir.

Bu model temel olarak bir ortaklığa dayanmaktadır. Ortaklığın bir tarafında bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip eden ve bunları uygulanabilir

teknolojilere dönüştürerek satılabilir mallar üretebileceği inancında olan girişimciler bulunmaktadır. Ortaklığın diğer tarafında ise, bu girişimcilerin fikirlerini inceleyip, bu fikirlerin başarılı yatırımlara dönüşebileceğine inanan ve bu nedenle girişimcileri finanse eden risk sermayedarları yer almaktadır. Risk sermayedarları, tasarruf fazlasına sahip kişiler ve bu işi meslek edinmiş profesyonel risk sermayesi şirketleri olabilir (Akkaya ve İçerli, 2001, s. 67).

Tanımlardan yola çıkarak risk sermayesinin hem bir finansman kaynağı, hem de bir yatırım aracı olduğu söylenebilir. Çünkü risk sermayesi ile riski yüksek girişimlere kaynak aktarılmakla birlikte aynı zamanda sermayedar da yeni yatırımları, büyümeye çalışan genç işletmeleri finanse edip büyük kâr sağlamak amacını güder (Erolgaç, 1993).

Risk Sermayesi, yüksek gelişme potansiyeline sahip ve rekabet üstünlüğü olan işletmelere uzun vadeli yatırım yapmakla birlikte büyümeyi amaçlayan küçük işletmelere, finansal darboğazlara düşmüş fakat bu durumu atlatmak ve yüksek kâr elde etme potansiyeli olan kurulu işletmelere, özelleştirme sebebiyle satılan kamu işletmeleri ve özel firmaları satın alma gibi çeşitli alanlara yatırım yapan geniş kapsamlı bir finansman modelidir. Bu konudaki uzman kuruluşlar gerektiğinde aktif yönetim desteği ve diğer uzmanlık hizmetleri de sunarak ekonomik değer artışı sağlamaktadırlar. Kuruluşlar, portföylerindeki menkul kıymetlerin değerlerini artırmak ve söz konusu menkul kıymetleri elden çıkarmak suretiyle yüksek getiri sağlayabilmektedirler (Zaimoğlu, 1995).

2.4.2.10. Factoring

Kredili satış biçiminin giderek yaygınlaştığı turizm sektöründe alacak hakkının satılması ya da devredilmesi olarak tanımlanabilecek "factoring",

kısa dönemde bu işletmelerin nakit sıkıntılarının giderilmesi ve fon sağlanması amacıyla kullanılabilir (Akat, 2008, s. 148).

Modern şekli ile factoring; kredili satışlardan doğan alacak haklarının "factor" ya da "factor şirketi" denilen kuruluşlara devredilerek, alacağın bu kuruluşlar tarafından tahsil edilmesini sağlayan ve müşterilerine tahsilâtın yanı sıra birçok hizmeti de birlikte sunan bir hizmetler paketi olarak da düşünülebilir (Akat, 2008, s. 148).

Factoring işlemi turizm piyasasına uygulandığında; otel, acente, factoring kuruluşu üçgeninde uygulamanın gerçekleşebileceği görülür. Nitekim otelin, acenteye sattığı geceleme karşılığında "factor" ile ilişkiye girmesi ve "factor" ya da "factoring" şirketinin bu riski kabullenmesi; "factoring" işleminin gerçekleşmesi için yeterli olacaktır. Böylece paranın daha çabuk tahsil edilerek döner sermayeye katılması sağlanacak ve ekonomik anlamda kısa dönemli bir rahatlama olacaktır. Otel ise elde ettiği bu avantaja karşı Factor kuruluşuna belli bir prim ödeyecek ve finansmanın yanında Factor tarafından verilen diğer ek hizmetlerden de yararlanabilecektir (Akat, 2008, s. 148).

BÖLÜM III

TURİZM SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN İŞLETMELERİN FİNANSMAN SORUNLARI

3. TURİZM SEKTÖRÜNDE FAALİYET GÖSTEREN KOBİ'LERİN FİNANSMAN SORUNLARI

Turizm işletmelerinin büyük kısmını KOBİ'ler oluşturduğundan bu bölümde KOBİ'lerin finansman sorunları üzerinde durulacaktır.

KOBİ'lerin birçok sorunu vardır. Fakat bunların içinde en fazla üzerinde durulan finansman sorunudur. Çünkü finansman, her türlü sorunun temelinde yatan unsurdur. Finansmanın işletmenin tedarik, üretim, pazarlama gibi temel işlevleriyle ilişkili olduğu unutulmamalıdır (Koç, 2008, s. 125). KOBİ'ler işletme faaliyetleri sırasında en çok finansman sorunlarıyla karşı karşıya gelmektedirler. Ekonomideki esnekliklere rağmen varlıklarını devam ettirebilmeleri ve büyümeleri için gerekli önemli unsurlardan biri finansmandır. Finansman sorunlarının temelinde KOBİ'lerin öz sermaye yapılarının zayıflığı yattığı düşünülmektedir (Çınar Ay, 2008, s. 6).

KOBİ'lerin en önemli sorunlarından olan finansman sorunları, işletmelerin yatırım döneminde başlamakta ve işletme döneminde de devam etmektedir. KOBİ sorunlarından en önemlilerinden olan finansman sorununun diğer nedenleri ise, Türkiye'deki bankacılık sisteminin daha çok büyük firmaların yönetiminde olması, ekonomik istikrarsızlık, devlet teşvik politikası ve siyasi istikrarsızlıktır (Yörük ve Ban, 2003, s. 26).

Reel sektörün %99,5'inin temsilcileri olan KOBİ'lerin kaynak sorunu ise, ekonominin tüm genel problemini ortaya koymaktadır. KOBİ'lerde finansman sorunu denince ilk akla gelen finansman kaynaklarına ulaşım

zorluğu veya finansman kaynaklarının kullanımının yetersizliğinden bahsedilir. Bunun dışında finansman sorunu denince finansman yapısı ile de ilgilenmek gerekir. Bunları şu şekilde sayabiliriz (Koç, 2008, s. 125):

- Finansal planlamanın yetersizliği,
- İşletmenin bölümleri arasındaki koordinasyonun eksikliği nedeniyle örneğin hammadde teminindeki problem nedeniyle üretimin ve satışın aksaması, tahsilatta problemler yaşanması,
- Alınan ve satılan ürün ve maddeler arasında süre uyumsuzluğu,
- İşletmenin pazarlama politikası ve satışların düşüklüğü,
- Finansal yöneticilerin olmayışı veya başarısızlığı,
- Finansman kaynakları hakkında yeterli bilgi sahibi olunmaması gibi sebepler

KOBİ'lerin finansmanında sorunlara neden olmaktadır.

Yılmaz'ın yaptığı araştırmada (Yılmaz, 2007, s. 166):

Muğla ilinin Bodrum ilçesinde turizm sektöründe faaliyet gösteren 47 adet KOBİ örneklem olarak seçilmiş ve işletmelerin karşılaştıkları sorunlar incelendiğinde, finansman sorunu % 40.4 ile en çok karşılaşılan sorun olarak ilk sırada yer almaktadır. Daha sonra % 27.7 ile insan kaynakları ve 3. Sırada %12.8 ile pazarlama sorunu gelmektedir. Diğer sorunlar içerisinde bürokratik sorunlar (% 60), makroekonomik sorunlar (% 20) ve vergi uygulamaları (%20) vardır.

KOBİ'lerin finansman sorunlarını 4 başlık halinde toplarsak:

- Öz sermaye ve İşletme(Çalışma) Sermayesi'nin Yetersizliği,
- Kredi İle Finansmanda Karşılaşılan Güçlükler,
- Sermaye Piyasasından Fon Elde Etmede Karşılaşılan Güçlükler,
- Finansal Yönetimde Yetersizlik.

3.1. ÖZ SERMAYE VE ÇALIŞMA SERMAYESİ'NİN YETERSİZLİĞİ

Özsermaye Yetersizliği: KOBİ'ler sabit sermaye ve işletme sermayesi tutarlarından oluşan ilk yatırım tutarını genellikle; bireysel tasarrufları sonucunda oluşturdukları özkaynaklardan, akraba ve dostlardan sağlanan borçlardan karşılamaktadırlar. Dolayısıyla kuruluş aşamasında özkaynakların sınırlı olması nedeni ile yatırım projeleri başarılı ve karlılık oranları yüksek dahi olsa KOBİ'lerin finans kurumlarından yabancı kaynak sağlama olanakları sınırlıdır.

Çünkü finansal kurumlar genellikle kurulmuş ve sağlam bilançolara sahip olan işletmeleri tercih etmektedirler. Böylece KOBİ'ler daha işletmenin başlangıç yıllarında özkaynak sıkıntısı ile karşı karşıya kalmaktadırlar (Aypek, 1998, s. 177).

İlk kuruluş aşamasında bir plan dâhilinde hareket edilmemesi, belli bir projeye dayalı olmadan alınan kararlara ilaveten ilk yatırım tutarının yanlış hesaplanması, olumsuzlukları beraberinde getirmektedir. Sabit sermaye yatırımı ve işletme sermayesi tutarından oluşan ilk yatırım tutarı, sadece sabit sermaye yatırım tutarı olarak algılandığından, işletmede kuruluştan hemen sonra sermaye sıkıntısı ortaya çıkmaktadır (Ekinci, 2003, s. 75).

Bir ülkedeki yüksek enflasyonun varlığı da işletmeleri özkaynak yetersizliğine itmekte ve daha büyük tutarlarda sermaye ihtiyacı doğurmaktadır. Küçük sanayi işletmeleri özkaynaklarını yetersiz ve kredi maliyetlerinin yüksek olduğu durumlarda öncelikle otofinansman ile finansman açıklarını kapatmaya çalışmaktadırlar.

Ayrıca KOBİ'lerde, işletme sahiplerinin bağımsızlık eğiliminde güçlü olması nedeniyle yeni ortak alarak sermaye artırımına sıcak bakılmamaktadır (Yörük ve Ban, 2003, s.28).

Çalışma Sermayesi'nin Yetersizliği; İşletmelerin faaliyetlerini sürdürme aşamasında, genel yönetim, işçi, satış ve sabit giderlerinin karşılanması, yeterli stok bulundurulması, ham ve yardımcı madde temini gibi konular işletmeler için çalışma sermayesi yönetimi hususunu çok önemli hale getirmektedir (Arslan, 2003, s. 128). İşletme faaliyetlerini sürdürmek için çalışma sermayesine daima ihtiyaç duyar. Çalışma sermayesinin az olması faaliyetlerin aksamasına sebep olur. Fazla olması işletme kaynaklarının yerinde kullanılmadığını gösterir. Çalışma sermayesi işletme büyüklüğü ile pozitif ilişkilidir.

Kuruluş aşamasında yeterli işletme sermayesi ile donatılmayan aynı zamanda yabancı kaynak bulmada zorlanan KOBİ'ler, pazarda ve genel ekonomik koşullardaki gelişmeler karşısında, işletme sermayesi ihtiyacının ağır sonuçlarına katlanmak zorunda kalmakta ve mevcut kapasitesini artırma ve modernizasyon için gerekli atılımlarda bulunması konusunda önemli sorunlarla karşılaşmaktadırlar (Yörük ve Ban, 2003, s. 29-30).

3.2. KREDİ İLE FİNANSMANDA KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Gerek Bankacılık kesiminden kaynaklanan, gerekse de KOBİ'lerin muhasebe sistemini tam oturtamamış, kayıt dışı satışların yüksek olması nedeniyle gerçek performanslarını bilançooya yansıtamamış olmaları, özellikle kredi değerliliklerinin tespitinde, Bankacılık kesimi açısından da sorun yaşanmasına neden olmaktadır. Bunun yanında kendilerini kısa vadeli kaynaklarla destekleyen Bankalar KOBİ'lerin esas ihtiyacı olan orta ve uzun vadeli kredi ihtiyaçlarına cevap verememektedirler. Bu durum KOBİ'ler açısından finansmana erişim konusunda taleplerin karşılanmamasına neden olmaktadır (Cebeci, 2003, s. 90).

Ayrıca yaşanan krizlerde finans kuruluşlarının yaptıkları ilk iş, kredi kullanımını durdurmak ve mevcut kredilerin geri çağırılması olmaktadır. Bütün bunlar, KOBİ'lerin finansman sıkıntısını artırmaktadır (Çınar Ay, 2008, s. 6).

Kredi ile finansmanda miktar, vade, teminat ve faiz oranı ve bilgisizlik yönünden yaşanan sorunlara değinecek olursak;

Miktar ve Vade Konusundaki Sorunlar; Bankalar genelde KOBİ'lere fazla ilgi göstermemektedir. Bu ilgisizlik işletme ölçeği küçüldükçe daha da belirginleşmektedir. Bankalar çok sayıda küçük miktarda kredi isteyen müşterilerle uğraşmak yerine daha büyük miktarlarda kredi alan az sayıda müşteriye hizmet etmeyi çıkarlarına uygun görmektedir (Karabıçak ve Altuntepe, 2001, s. 372.).

Kredilerin vadesi 1 yıl veya daha az olmakta, bu şekliyle küçük sanayicinin işini genişletmesine ve yeni teknolojilere ayak uydurmasına imkân tanımamaktadır. Hâlbuki KOBİ'lerin uzun vadeli krediye de ihtiyacı vardır. Yatırımlarını, uzun vadeli kredi alamama dolayısıyla, orta ve kısa vadeli kredilerle karşılamaya çalışmaktadır. Orta ve kısa vadeli olarak sağlanan kredilerin geri ödemesi, yatırımlar üretime geçme aşamasına gelip kendini öder hale gelmeden önceki döneme rastlamaktadır ki bu, ciddi bir krize yol açmaktadır. Dolayısıyla bu ihtimal dikkate alındığında KOBİ'ler, ya kredi alamama ya da yatırım yapamama ikilemi içinde kalmaktadır (Ekinci, 2003, s. 80-81).

Teminat Konusundaki Sorun; Küçük ve orta ölçekli işletmeler, kredi yoluyla finansmanında en çok teminat gösterememe sorunuyla karşılaşmakta ve kısa vadeli finansman ihtiyaçlarını karşılamak için başvurdukları kredi kuruluşunun, kredinin verilebilmesi için istediği ipoteği veya kefaleti karşılayamamaktadır. Bankaların sıfır riskle çalışma politikaları nedeniyle, bazen kredinin birkaç katı teminat talep edilmektedir.

Büyük işletmeler aldıkları kredilere karşılık işletme varlıklarını teminat olarak gösterirken, küçük işletmeler ise genelde kişisel mal varlıklarını teminat olarak gösterilmektedir. İflas halinde ise küçük işletme sahibi tüm varlıklarını kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum küçük işletmeleri, kredi yolu ile finansmanda çekimser davranmasına neden olmaktadır. Bu durum ise kredi kurumlarına karşı güvensizlik oluşturmakta, banka kredilerinden yeterince yararlanamayan KOBİ'ler tefecilerden borçlanmaya itilmektedir. Yeterince özsermaye ile çalışmayan KOBİ'ler borçlanmaktan korkmakta ve işletme faaliyetlerinin gelişmesi engellenmektedir (Yörük, 2001, s. 61).

Faiz Oranı Konusundaki Sorun; Kredilerle ilgili en önemli sorun, faizlerin yüksek oluşudur. Sahip oldukları mali yapı dolayısıyla mevcut kredilerden faydalanma imkânları sınırlıdır. Çünkü faiz oranı da Büyük İşletmeler için uygulanana göre daha yüksek olmaktadır (Ekinci, 2003, s. 77).

Türkiye'de banka kredi faizlerinin gelişmiş ülkelere nazaran yüksek ölçülerde oluşu, enflasyonun etkisiyle faiz oranlarının kredi mekanizmasının bir sonucu olarak devamlı yükselmesi, sanayicileri ve özellikle büyüme ve modernleşme çabasında olan KOBİ'leri kredi sorunuyla karşı karşıya bırakmaktadır. Kredi maliyetinin Büyük İşletmelerde olduğu gibi fiyatlara yansıtılıp satış hâsılatının artırılması, KOBİ'ler için mümkün olmamaktadır (Gökçe, 1997, s. 78).

Bilgisizlik Konusundaki Sorun; Kredi temin edilmesinde karşılaşılan bir diğer güçlük ise KOBİ sahiplerinin finansman konusunda yeterli bilgiye sahip olmamaları, kredi almak için gerekli fizibilite etüdü, finansal plan, maliyet gibi işlemler yapamamaları ve bunları yapabilecek uzmanları kısıtlı bütçeleri nedeniyle istihdam edememeleridir (Yörük ve Ban, 2003, s. 31).

3.3. SERMAYE PİYASASINDAN FON ELDE ETMEDE KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

KOBİ'ler sermaye piyasalarından yeterince yararlanamamaktadırlar.

Bu durumun başlıca nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- İşletmelerin genelde şahıs işletmesi olması
- Halka açılmanın maliyeti
- Şirketlerin çok küçük oluşları
- KOBİ'lerin organizasyon yapıları ve muhasebe sistemleri
- KOBİ'lerin kayıt dışı kalmak istemeleri

KOBİ yöneticilerinin geleneksel “yönetim bizde olsun, kimse karışmasın” anlayışı; KOBİ'lerin halka açılırken katlanmak zorunda oldukları bağımsız denetim ücretleri, reklam giderleri, hisse senedi basımı, ilan ve duyuru giderleri, satış komisyonu; şirketlerin küçük ölçekli olmalarından dolayı sermaye piyasalarına açılmanın çok fazla yarar getirmeyeceği düşüncesi; KOBİ'lerin sermaye piyasasının öngördüğü organizasyona ve muhasebe sistemlerine sahip olmamaları ve kimi işletmelerin kayıt dışı kalarak vergi ödememe eğilimleri Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin sermaye piyasasına girmelerinin önündeki önemli engellerdir (Kutlu ve Demirci, 2007,s. 192).

Bir çok girişimci kamu düzenlemelerinden kaçınmak amacıyla küçük kalmayı tercih etmektedir. Kamu otoriteleri tarafından fark edilmeyecekleri ve zorlandıklarında mevzuat dışı işlemlere girebilme esnekliğini taşıyacakları için işletmelerin küçük kalmayı avantajlı bulması sermaye piyasasına girme konusunda bir engel oluşturmaktadır. Diğer taraftan bu şirketler kamuyu bilgilendirme ve düzenli rapor hazırlama konusunda yeterli ve sağlam bir kurumsal yapı ve donanıma da sahip bulunmamaktadır (Erkumay, 2000, s. 12).

KOBİ'lerin sermaye piyasalarından daha fazla yararlanmalarına yönelik olası çözümleri ve destekleri aşağıdaki gibi özetlemek olanaklıdır (Aras, 2006, s. 66-67);

- Sadece KOBİ'lerin yer alacağı bir ve kotasyon koşullarının daha esnek olacağı tezgahüstü piyasaların oluşturulmasını sağlamak,
- Bu piyasaların oluşturulması için yurt dışı piyasalarla stratejik işbirliği yapmak,
- Halka arz yoluyla fon sağlama olanağını daha iyi tanıtmak,
- Kurumsal yatırımcılara bu şirketlerin hisse senetlerini alma olanağı sağlamak,
- Halka açılan şirketlere vergi avantajı sağlamak,
- Halka arzda bürokratik engelleri azaltmak,
- KOBİ'lerin birleşmelerini özendirerek, sermaye piyasasına gelmelerini sağlamak,
- Risk sermayesi yatırım ortaklıklarının gelişmesi için yurt içi ve yurt dışından gerekli kaynağı sağlamak,
- Girişimcilik kültürünü geliştirerek, aile şirketi bağımlılığını değiştirmek,
- Profesyonel yöneticilerin bu şirketlerde yer almalarını sağlamak ve üniversitelerle işbirliğine giderek finansal danışmanlık hizmeti almalarını sağlamaktır.

3.4. FİNANSAL YÖNETİMDE YETERSİZLİK

Çoğu KOBİ'nin ayrı bir finansman bölümünün olmayışı, KOBİ yöneticilerinin/sahiplerinin finansman konusunda yeterli olmayışları ve finansman alanında uzman kişileri çalıştırmamaları bu tür işletmelerin yaşadıkları sorunları derinleştirmektedir (Kutlu ve Demirci, 2007, s. 192).

KOSGEB tarafından yapılan bir çalışmada, KOBİ'lerin finans yönetimine ilişkin sorunları ana hatları ile aşağıdaki gibi tespit edilmiştir (Yörük ve Ban, 2003, s. 37-38):

- Gerek işletme çalışanları gerekse diğer çalışanların finansman konusundaki bilgi yetersizliklerinden dolayı, finansal analizlerin yapılmadığı ve işletmelerin finansal durumunun net olarak bilinmediği görülmektedir. Ayrıca bu işletmelerde sağlıklı bir muhasebe düzeni de yoktur.
- KOBİ'lerde, maliye mevzuatı ile ilgili gelişmelerin, özellikle devlete karşı yükümlü buldukları vergilerin, mahalli idarelere karşı olan yükümlülüklerin, bağlı odalara karşı ödenmesi gereken aidatların, Sosyal Güvenlik Kurumuna primlerin ödenmesi ile ilgili yetersizlikler ve bu ödemelerin gecikmesi nedeniyle daha yüksek tutarlara ulaşmakta ve ek mali yükümlülükler getirmektedir.
- İşletme planları içinde yer almayan ek yükler karşılanamadığında, yabancı kaynaklara ulaşmadaki güçlükler nedeniyle genelde öz kaynaklardan veya akraba ve arkadaşlardan alınan borçlardan yararlanılmaktadır. Ancak uzun dönemde, şirketin öz sermayesi azaldığından, finansal sorunlar azalma yerine artış göstermektedir. Belki bu aşamada kredi mekanizmasına gecikmeli olarak başvurulmakta ancak, beklenen yarar yerine, borç miktarının artması ile birlikte girişimcilerin işi terk etmesine kadar uzanan sağlıklı bir dönem başlamaktadır.
- KOBİ'lerin tasarrufları yönlendirilmesinde bilinçsiz davranışları, ayrı bir sorun oluşturmaktadır. Girişimcilerin elde ettikleri karları, yatırımlar yerine, ölü yatırımlar olarak değerlendirilen gayrimenkul alımları gibi özel varlıklarını artırmada kullanmaktadırlar. Bu gibi durumlar dolaylı yollarla işletmelerin büyümelerini engellemektedir.

3.5. MEVSİMSELLİK ETKİSİ

Turizm hareketlerinin temel amaçları arasında dinlenme ve eğlence faktörü büyük önem taşımaktadır. Dinlenme ve eğlence olanağı sağlayan ve turistik tüketimin doğal kaynaklarını oluşturan su, bitki örtüsü ve iklimden en iyi yararlanılabilecek dönemin yaz ayları olduğu inancı turistik yoğunlaşmanın bir nedeni olarak ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz iklim koşulları ile ilgili birçok faktörün turizm hareketlerini etkilediği bilinmektedir. Bunlar arasında güneşli dönemler, ortalama sıcaklıklar, sıcak gün sayısı, fırtına zamanları, yağmurlu aylar gibi klimatolojik değişkenler bulunmaktadır (İçöz, 2001, s. 131).

Doğanın veya herhangi bir bölgenin klimatolojik faktörlerin etkisi nasıl olursa olsun turizm bakımından her mevsimde çekiciliğini koruduğu her mevsimde değişik bir güzellik ve dinlendirici özellik taşıdığı giderek kabul edilen bir yaklaşım olmaktadır. Ortaya çıkan yeni boş zamanları değerlendirme olanakları bu etkiyi zayıflatmaktadır (İçöz, 2001, s. 131).

Konaklama şekillerindeki yeni eğilimler mevsimlik yoğunlaşmada etkili olduğu görülmektedir. Geleneksel konaklama türlerinin önemini korumasının yanı sıra özellikle kitle turizminin ve sosyal turizmin gelişmesi sonucu kamping, karavanning, tatil köyleri gibi yeni konaklama şekillerinin ortaya çıkması; kamp yapanların, karavan sahiplerinin tatillerini bu konaklama şekillerine en uygun ortam sağlayan yaz aylarında yapması zorunluluğunu doğurmaktadır. Böylece yeni konaklama eğilimleri de doğa ve iklim koşullarının uygunluğuna bağlı olarak yaz aylarındaki yoğunlaşmanın artmasına nede olmaktadır (Usta, 1988).

Ülkemiz eğitim sisteminde okullar sadece yaz döneminde uzun süreli tatile girmektedirler. Ailelerin neredeyse tamamının okul çağında çocuğu bulunmaktadır. Bu aileler tatil dönemlerini okulların kapalı olduğu yaz döneminde kullanmaktadırlar. Bu da mevsimlik yığılmaya sebep olmakla

beraber okulların açık olduğu dönemde büyük bir talep düşüşünü de beraberinde getirmektedir.

Yukarıda sayılan etkenlerden dolayı ülkemizdeki turizm talebi dalgalanma göstermekte ve buda ekonomik olarak işletmeleri etkilemektedir. Talebin düşük olduğu dönemlerde özellikle nakit akışını buna göre düzenlemeyen ve finansal tekniklerden yararlanmayan işletmeler personel maaşları ve ödemeleri yapamama durumuyla karşı karşıya kalmaktadır.

3.6. TURİZM İŞLETMELERİNİN FİNANSAL SORUNLARININ AZALTILMASINDA ÖNEM TAŞIYAN HUSUSLAR

Piyasa ekonomisinin işletilmediği ülkemizde, bölgesel dengesizliklerin giderilmesi ve yatırımların hızlandırılması açısından teşvikler zorunlu olarak gereklidir. Ancak bu teşvikler haksız rekabete ve haksız kazançta yol açmamalıdır.

Teşvik sistemini üç temel ilke üzerine kurabiliriz (Sarıaslan, 1996, s. 77).

- Teşvik kullandırılmasında kamu müdahalesi en aza indirilmelidir:

Nakdi destek ve teşviklerin dağıtımı ve kullandırılması "Küçük İşletme Yatırım Şirketleri", "Risk Sermayesi Şirketleri" ve "Kredi Garanti Kuruluşları" aracılığıyla yapılabilir (Sarıaslan, 1996, s. 77).

Teşvikler bu aracı kuruluşlar tarafından kullandırılırsa daha etkin bir sonuç alınabilir.

- Destek ve teşvikler seçici olmalıdır:

Hiçbir işletmeyi tam manasıyla kalkındırmayacak yaygın ve genel bir teşvik sistemi yerine, proje bazında bölge sektör ve firmanın belirlediği hedefe ulaşılabilecek doyuruculuğunu sergileyebilen işletmelere verilmelidir. Önemli olan ulaşılabilecek hedeflerin, ülke kalkınması açısından önemini

anlayan işletmelerin mevcut sınırlı imkânlar çerçevesinde gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır.

➤ Teşviklerin belli kuruluşların fonksiyonu olmasından kurtarılması:

Ülkemizde KOBİ'lere yönelik nakdi teşvikler genel olarak bankalar aracılığıyla verilmektedir. Ancak bir kuruluşun, hem danışmanlık yapıp kuruluşları teşviklendirmesi, hem de ticari bankacılık faaliyetini sürdürmeye çalışması zordur. Bunun yerine lisanslı, görevinin fon sağladıktan sonra bitmemesi gerektiğini bilen, gerek danışmanlık gerekse denetim mekanizmasını kurabilecek ve böylece teşviklerin daha optimum alanda verimli kullanılmasını sağlayacak bir kuruluşun oturtulması gerekmektedir (Atalay, 1997, s. 3).

Her ne kadar KOBİ destekleme politikası daha ziyade yeni işletmelere yönelik olarak düzenlenmesi gerekse de, başlangıç dönemini aşan ve spesifik finansman sorunları olan işletmelerinde teşvik edilmesi gerekir. Ayrıca destekleme politikaları uygulanırken işletmelere yüklenecek yükümlülüklerin minimize edilmesi yararlı olacaktır. İlave olarak kamu otoritelerinin KOBİ'lerin kredi kullanma zorunluluğunu azaltıcı önlemler getirmesi gereklidir (Küçükçolak, 1998, s. 43).

Ayrıca KOBİ yatırımları teşvik fonundan kullanılacak kredi faiz oranları düşürülmelidir. Faiz oranları günün ekonomik ve mali şartlarına göre değerlendirilmeli, kalkınmada öncelikli yöreler ve normal gelişmiş yöreler tespit edilip, işletme kredilerinin kullanımından doğan faiz oranları yeniden belirlenmelidir. KOBİ'lerin yapmayı düşündükleri yatırım tutarlarının tavanı yükseltilerek, kredi desteğinden daha fazla oranda ve tutarda yararlanmalarına imkân sağlanmalıdır (TOBB, 2000, s. 3).

Türkiye'de ekonomik ve sosyal değişimlerin yaşandığı günümüzde yürürlükte olan bütün teşvik tedbirlerinin tam bir envanterinin çıkartılması, kullanım ve uygulama sonuçlarının değerlendirilerek yeni politikaların

saptanması gerekmektedir. Bu çalışma sırasında Avrupa Birliği veya Dünya Ticaret Örgütü kuralları dikkate alınarak, günümüz dünyasında geçerli ve etkin olacak bir teşvik sistemine en kısa zamanda geçilmelidir. Yatırımlar için merkezi yönetimin yanı sıra yerel idarenin de teşvik imkânları olmalı, yerel denetim etkinleştirilmelidir (TOBB, 2000, s. 3).

BÖLÜM IV

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİNDE BULUNAN TURİZM İŞLETMELERİNE YÖNELİK ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. ARAŞTIRMANIN GEREKÇESİ VE AMACI

Globalleşmenin hayatın her alanında iyice hissedildiği günümüz dünyasında, sosyal ve ekonomik faaliyetler ülke sınırlarını aşmıştır. Ekonomik ve sosyal bir faaliyet olan turizm bu globalleşme sonucunda gelişmiştir. Ve ülke ekonomilerine yüksek miktarda girdi sağlamaktadır. Bununla birlikte turizmin olumsuz ekonomik etkileri de bulunmaktadır. Bu etkiler gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini daha yüksek düzeyde etkilemektedir.

Turizmin gelişmesiyle birlikte turizm sektörüne yatırımlar da artış göstermiştir. Turizm faaliyetlerinin artması sonucunda daha büyük tesislere ihtiyaç hâsıl olmuştur. Dolayısıyla yatırımcılar bu sektöre mevcut sermayeleriyle bu sektöre kaliteli yatırım yapamama durumuyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu sebeple devlet bu sektöre yatırım yapacak kişileri teşvik kredileriyle destekleme yoluna gitmiştir. Bu teşvikler daha çok yatırım sırasında verildiğinden dolayı işletmeler faaliyetlerini sürdürürken başka finansman kaynaklarına ihtiyaç duymuşlardır. Bankaların ekonomik yapıya girmelerinden sonra işletmeler bankalarla da finansal olarak münasebetler kurmuşlar finansman ihtiyaçlarını bu yolla karşılamışlardır.

Bu çalışmanın amacı turizm ekonomisinin ülkemiz ekonomisine olumlu ve olumsuz ekonomisine etkilerini tespit etmek, olumsuz ekonomik etkilerin azaltılmasına yönelik uygulanabilir çözümler bulmaya çalışmaktır.

Turizm işletmelerinin finansal sorunlarının sebeplerini araştırarak bunlara uygun çözümler sunmak çalışmanın bir diğer amacıdır. Özellikle turizm finansmanı konusunda az sayıda çalışmanın olması çalışmanın bir başka amacıdır.

4.2. ARAŞTIRMANIN KAPSAMI

Çalışmanın kapsamına Güneydoğu Anadolu projesi kapsamındaki illerde, Kültür ve Turizm bakanlığına bağlı olarak faaliyetlerini sürdüren konaklama, seyahat ve yiyecek içecek işletmelerini kapsamaktadır. Bölgede yaklaşık olarak 200 turizm işletmesi vardır. Bu işletmelerin 98'ine anket gönderilmiştir.

4.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Anket çalışması GAP kapsamında bulunan illerdeki Turizm işletmeleri üzerine uygulanmıştır. Bölgedeki işletmelerden 200 işletmenin 98'ine anket çalışması yapılmıştır. Bazı işletmelerine gidilip yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Seçilen evrenin yaklaşık %50'si araştırma kapsamında incelenmiştir.

4.4. KULLANILAN ANALİZLER

Verilerin değerlendirilmesinde SPSS 18.0 istatistik programı kullanılmıştır. Elde edilen verilerin analizinde frekans analizi, korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır. İstatistikî anlamlılık düzeyi $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.



4.5. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Araştırmaya katılan işletmelerin verdikleri bilgilerden elde edilen veriler aşağıda tablolar halinde verilmiş: Bu sonuçlara gerekli yorumlar yapılmıştır.

4.5.1. Anketi Cevaplayan İşletmelerin Kuruluş yerleri

Anketi cevaplayan işletmelerin kuruluş yerleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 4. İşletmelerin Kuruluş yerleri

İşletmenin Kuruluş Yeri	N	%
Adıyaman	13	13
Batman	7	7
Diyarbakır	25	26
Gaziantep	20	21
Mardin	10	10
Siirt	3	3
Ş.Urfa	20	20
Toplam	98	100

Tablo 4.1.'de verildiği işletmelerin kuruluş yerleri verilmiştir. Tabloya göre işletmeler genel olarak turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu yerler ve büyük şehirlerde faaliyetlerini sürdürmektedirler. Gaziantep'te genelde büyük ve turizm faaliyetlerine yönelik konaklama işletmeleri, Diyarbakır'da ise genelde araştırma hastanesine, doğu ve güneydoğudan gelen vatandaşlara hizmet veren küçük ve az konforlu konaklama işletmeleridir.

4.5.2. Anketi Cevaplayan İşletmelerin Yıllık Ciroları

Ankete katılan işletmelerin yıllık ciroları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5. İşletmelerin Yıllık Ciroları

İşletmenin Yıllık Ciro	N	%
100.000	4	4
100.000-1.000.000	80	82
1000.000-10.000.000	10	10
10.000.000	2	2
Toplam	96	98
Girilmeyen Veri	2	2
Toplam	98	100

İşletmelerin ciroları yoğun olarak 100 bin 1 milyon TL arasındadır. 4 işletme 100 bin ve altı, 10 işletme 1 milyon 10 milyon arası 2 işletme 10 milyon üzeri ve 2 işletme bu konuda bilgi paylaşmamıştır.

4.5.3. Anketi Cevaplayan İşletmelerin Faaliyet Süreleri

Anketi cevaplayan işletmelerin faaliyet süreleri aşağıda verilmiştir.

Tablo 6. İşletmelerin Faaliyet Süreleri

Faaliyet Süresi	N	%
1Yıldan az	2	2
1-5	30	31
6-10	45	46
11-15	16	16
16+	5	5
Toplam	98	100

İşletmelerin faaliyet süreleri yoğun olarak 1-15 yılları arasındadır. 2 işletme yeni kurulmuş, 5 işletmenin faaliyet süresi 16 yıldan fazladır. Bu bölgede turizm sektörüne son 10-15 yılda yoğun yatırım yapıldığını göstermektedir.

4.5.4. Anketi Cevaplayan Personel

Ankete cevap veren personel ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir.

Tablo 7. Anketi Cevaplayan Personel

Anketi Cevaplayan Personel	N	%
İşletme Sahibi	29	30
İşletme Müdürü	57	58
Muhasebe Müdürü	9	9
Diğer	1	1
Muhasebe Şefi	2	2
Toplam	98	100

Anket çalışmasını genel olarak işletme sahibi ve işletme müdürü cevaplamıştır. 11 anketi muhasebe personeli cevaplamıştır. 29 işletmede anketi işletme sahibinin cevaplaması işletmelerin henüz kurumsal yapıda olmadıklarını göstermektedir.

4.5.5. Ankete Cevap Veren İşletmelerin Hukuki Statüleri

Ankete cevap veren işletmelerin hukuki statüleri ile ilgili bilgiler aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 8. İşletmelerin Hukuki Statüleri

İşletmenin Hukuki Statüsü	N	%
Anonim Şirket	12	12
Limitet Şirket	85	87
Şahıs İşletmesi	1	1
Toplam	98	100

İşletmelerin hukuki statüleri: 12 işletme anonim 85 işletme limitet, 1 işletme şahıs işletmesidir. Limitet işletmelerin çoğunlukta olması işletmelerin genelde aile işletmeleri olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

4.5.6. Ankete Cevap Veren İşletmelerin Personel Sayıları

Ankete cevap veren işletmelerin personel sayıları aşağıda tabloda verilmiştir.

Tablo 9. İşletmelerin Personel Sayıları

İşletmenin Personel Sayısı	N	%
1-9	7	7
10-49	85	87
50-250	6	6
Toplam	98	100

İşletmeler personel sayılarına göre; 7 işletme 1-9 arası personel istihdam etmiştir. 85 işletme 10-49 arasında personel istihdam etmiştir. 6 işletme 50-250 arası personel istihdam etmektedir. Bu da işletmelerin neredeyse tamamının personel sayılarına göre küçük işletme olduklarının ortaya çıkarmıştır.

4.5.7. Ankete Cevap Veren İşletmelerin Faaliyet Alanları

Ankete cevap veren işletmelerin faaliyet alanları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 10. İşletmelerin Faaliyet Alanları

İşletmenin Faaliyet Alanı	N	%
Otel	87	89
Seyahat	10	10
Yiyecek içecek işletmesi	1	1
Toplam	98	100

4.5.8. İşletmelerin Karşılaştıkları Genel Sorunları

İşletmelerin karşılaştıkları genel işletme sorunları ile ilgili frekans analizi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 11. İşletmenin Karşılaştığı genel Sorunlar

İşletmenin Genel Sorunları	Çok Az	Az	Kısmen	Fazla	Çok Fazla	Veri Yok	Toplam
İşletmenin Pazarlama Sorunları	12	18	44	14	10	0	98
İşletmenin Örgütsel Sorunları	15	15	25	38	5	0	98
Yasal Sorunlar	18	22	33	23	2	0	98
Yerel Yönetimle İlgili Sorunlar	18	22	34	17	7	0	98
Turizm Bilinci Eksikliğinin Etkisi	1	8	29	36	24	0	98
İşletmenin Tedarik Sorunları	8	15	31	35	9	0	98
Kurumsallaşma Sorunları	9	0	22	42	22	3	98
Finansal Sorunlar	2	1	5	23	67	0	98

İşletmenin karşılaştığı genel sorunlara bakıldığında; finansman sorunlarının, kurumsallaşma sorunlarının yoğun olarak görülmesinin yanı sıra turizm bilinci eksikliğinin de işletme faaliyetlerini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Pazarlama sorunları ortalama düzeyde görülmektedir. Örgütsel sorunlar da oldukça fazla görülmektedir. Bunda bölgede turizm alanında yeterli kalifiye işgücü bulunmamasıdır. Yasal sorunlar ile yerel yönetimlerle sorunların yaşanmasında bir paralellik görülmektedir. Tedarik sorunlarının yaşanma sıklığı bölgeye göre değişiklik göstermektedir. Halkla ilişkiler ile ilgili sorunlar ortalama düzeyde yaşanmaktadır.

4.5.9. İşletmelerin Karşılaştıkları Turizm Sektörüne Özgü Sorunlar

İşletmelerin karşılaştıkları sektöre özgü sorunlarla ilgili frekans analizi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 12. İşletmenin Karşılaştığı Sektöre Özgü Sorunlar

İşletmenin Genel Sorunları	Çok Az	Az	Kısmen	Fazla	Çok Fazla	Yok	Toplam
Güvensizlik Ortamı	31	12	24	15	14	2	98
Mevsimsellik Etkisi	0	5	20	52	19	2	98
İnsan Kaynakları Sorunları	7	10	35	31	13	2	98
Eğitim Eksikliğinin İşletmeye Etkisi	3	0	12	39	42	2	98

İşletmenin karşılaştığı sektöre özgü sorunlara bakıldığında güvensizlik ortamının işletmelerin çoğunu etkilediği görülmektedir. Özellikle bölgenin bazı yerlerinde görülen terör olayları turizm faaliyetlerini derinden etkilemektedir. 2008 yılında Diyarbakır'da büyük bir otelin yakınında terör örgütü tarafından yapılan saldırıda 4 vatandaş ölmüş 60'tan fazla kişi de yaralanmıştır.

İşletmelerin mevsimsel dalgalanmadan çok etkilendikleri görülmektedir. Bölge ikliminin karasal iklim olması ve bölgenin en çok turist çeken destinasyonu olan Nemrut Dağına sadece haziran ayının ortalarından ağustos sonuna kadar bir zaman aralığında çıkılabilmesi buna sebep olmaktadır. Kamu kurumları ve özel işletmelerinin yaygın sürdürülebilir ve tüm yıla yayılmış bir turizm faaliyeti için hiçbir girişimi bulunmamaktadırlar.

İnsan kaynakları sorunları eğitim eksikliği sorunuyla bağlantılı olarak yaygın bir şekilde işletme için sorun teşkil etmektedir. Bölgede turizm eğitiminin ihmal edilmiş olması yetişen sınırlı sayıda kalifiye iş görenin de il dışına çalışmak için göç etmesi de eğitim eksikliği ve insan kaynakları sorununun sebebinin oluşturmaktadır. Bu sebeple işletmelerin nitelikli

personel bulamamasına ve iş gören devir hızının yüksek olmasına sebep olmaktadır. Bunların yanında işletmelerde eğitilmiş personelin istihdam edilmemesi sorunu da dikkat çekmektedir. Eğitilmiş personel yerine daha düşük ücretle eğitilmiş personel istihdam etme durumu da turizm hizmetlerinde kaliteyi düşürmektedir. Bu sorunların giderilmesi için turizmde çalışmak isteyen vatandaşlara ve mevcut personele halk eğitimi merkezlerince kurslar verilmelidir.

4.5.10. İşletmenin Finansman Birimi İle İlgili Bilgiler

İşletmelerin finansman birimleriyle ilgili bilgilere ilişkin frekans analizi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13. Finansman Birimi ile İlgili Bilgiler

Finansman Birimi İle İlgili Bilgiler	Evet	Hayır	Kısmen
Finansman Birimi Var mı?	1	97	0
Finansman Konusunda Uzman Kuruluşlardan Destek Alıyor musunuz?	0	98	0
Muhasebe Departmanında Çalışan Personel Finansal Teknik Bilgisine Sahip mi?	5	92	1
Personelin Finansal Teknik Bilgisine Sahip Olması İsteniyor mu?	98	0	0

İşletmelerin neredeyse tamamında finansman departmanı yoktur. Sadece bir işletmede finansman departmanı vardır. Bu işletme de yurt içinde çeşitli yerlerde işletmeleri bulunan bir zincir işletmedir. İşletmelerin hiçbiri finansman konusunda uzman kuruluşlardan destek almamaktadır. Sadece

bir işletmede finansal bilgisi olan personel istihdam edilmiştir. İşletmeler muhasebe departmanı personelinin finansal bilgilere sahip olmasını istemektedirler fakat bu alanda personel bulamadıklarını vurgulamaktadırlar.

4.5.11. Finansal Planlama İle İlgili Veriler

Finansal planlama ile ilgili veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 14. Finansal Planlama İle İlgili veriler

Finansal Planlama İle İlgili Bilgiler	Evet		Hayır	
Finansal Planlama Yapıyor musunuz?	9	10%	89	90%

Hangi Tür Finansal Planlama Yapıyorsunuz?	Kısa Vadeli		Uzun Vadeli		Her İkisi		Veri Yok	
	1	1%	2	2%	6	7%	89	90%

Araştırmaya katılan işletmelerin 89'unun finansal planlama yapmadığı, 2 tanesinin uzun vadeli 1 tanesinin kısa vadeli, 5 işletmenin de hem kısa hem de uzun vadeli finansal planlama yaptığı ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı finansal planlamanın finansman problemlerine etkisi tespit edilememiştir.

4.5.12. İşletmelerin Kuruluş Fonları İle İlgili Veriler

İşletmelerin yatırım aşamasında kullandıkları fonların kaynakları ile ilgili verilerin frekans analizi tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 15. İşletme Kuruluş fonları ile ilgili veriler

İşletmenin Kuruluş Fonları	Kişisel Sermaye		Ortaklık		Kredi		Toplam	
	90	%92	5	%5	3	%3	98	100,0

İşletmelerin kuruluş fonlarını genellikle kişisel sermaye ile karşıladıkları görülmektedir. Bu da ülkemizde ortaklık kurma düşüncesinin zayıf olması ve KOBİ'lerin genellikle aile şirketleri olmalarından kaynaklanmaktadır.

4.5.13. İşletmelerin Finansman İhtiyaçlarını Karşıladığı Kaynaklar

İşletmelerin finansal ihtiyaçlarını karşıladıkları kaynaklara ilişkin frekans analizi tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo 16. İşletmenin Finansman İhtiyacını Karşıladığı Kaynaklar

Finansman Kaynakları	Çok Az	Az	Kısmen	Fazla	Çok Fazla	Yok	Toplam
Satıcı Kredisi	11	9	36	26	16	0	98
Borç Alma	11	14	35	33	4	1	98
Kredi Kullanma	34	11	30	18	5	0	98
Teşvik Kredisi Alma	87	0	2	6	2	1	98
KOSGEB Kredileri	93	0	1	1	2	1	98
Sermaye Artırma	2	1	27	40	24	4	98

Tablo 4.13'e göre işletmeler kredi temininde orta düzeyde problem yaşadıkları tespit edilmiştir. Anket çalışmasında görüşülen birçok işletme çalışma sermayesini faiz karşılığında finansman sağlayan kişilerden temin etmişlerdir. İşletmelerin işletme faaliyetleri için kredi kullanma düzeyleri düşüktür. Bölgedeki işletmelerin teşvik kredilerinden ve KOSGEB'in sağladığı desteklerden yeterince yararlanmadıkları ortaya çıkmıştır. Görüşmede bunun sebebinin referans eksikliği olduğu söylenmiştir. Çalışmaya katılan işletmelerin yoğun olarak diğer iş dallarındaki işletmelerinden elde ettikleri karları turizmde faaliyet gösteren işletmelerine sermaye olarak aktardıkları sonucuna da ulaşılmıştır.

4.5.14. İşletmelerin Kaynakları İçerisinde Yabancı Kaynakların Durumu

İşletmelerin kaynakları içerisinde yabancı kaynakların durumuna ilişkin frekans analizi sonuçları aşağıda Tablo 4.14'te verilmiştir.

Tablo 17. İşletme Kaynaklar İçinde Yabancı Kaynaklarının Durumu

	%0-%25	%26-%50	%51-%75	%76-%100	Toplam
İşletme Kaynakları İçerisinde Yabancı Kaynakların Durumu	97	1	0	0	98

İşletmenin finansman kaynakları içerisinde yabancı kaynakların oranı 97 işletmede %0-%25 düzeyindedir. Sadece bir işletmede yabancı kaynak oranı %25-%50 arasındadır. Kaynaklar arasında yabancı kaynakların az olmasının sebebi Turizm işletmelerinde ilk yatırım aşamasında çok büyük miktarda yatırım yapılması ve turizmde teşvik ve kredi alma durumunun zor olmasıdır.

4.5.15. İşletmelerin Karşılaştıkları Finansman Sorunları

İşletmelerin karşılaştıkları finansman sorunları ile ilgili frekans analizi Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18. İşletmenin Karşılaştığı Finansman Problemleri

İşletmenin Karşılaştığı Finansman Sorunları	Çok Az	Az	Kısmen	Fazla	Çok Fazla	Veri Yok	Toplam
Kredi Temininde Güçlükler	15	21	33	15	12	2	98
İşletme Sermayesi Yetersiz	4	14	34	35	8	3	98
Özkaynaklar Yetersiz	6	13	40	30	6	3	98
Alacak Tahsilinde Sorunlar	2	7	18	48	23	0	98

Maliyetlerdeki Artışlar	1	5	23	39	30	0	98
Ciro Dalgalanmaları	0	1	3	42	52	0	98
Peşin Alma Zorunluluğu	6	0	2	27	63	0	98
Kredi Maliyetleri Yüksek	0	9	27	33	25	4	98
Teşvik Alamama	8	2	6	19	58	5	98

Tablo 18’de işletmelerin karşılaştıkları finansal sorunlara bakıldığında ciro dalgalanmaları, peşin alma zorunluluğu ve teşvik alamama göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra işletmelerin kredi temininde güçlük yaşadıkları görülmektedir. Bunun sebebi mevsimsel dalgalanmaya bağlı ciro hareketleridir. İşletmeler ödemeleri yıl içerisinde dağılmış kredileri kullanmakta çekimser kalmaktadırlar. Bunun yerine murabahacıdan borç alma yoluna gitmektedirler. İşletme işlerin yoğun olduğu dönemde işletmelerin kullanacakları malzemeleri peşin alma zorunlulukları olduğu için finansal olarak sıkıntılı duruma düşmektedirler. Özkaynak yetersizliği ortalama düzeyde görülmektedir. Otel işletmeleri büyük tur operatörleriyle büyük oranda satış anlaşmaları yapabilmektedir. Bazı durumlarda tur operatörleri ödemelerde problem çıkarmaktadırlar. Bu da neredeyse tüm odalarını bu operatöre satan işletmeyi büyük ekonomik sıkıntılara sokabilmektedir. İşletmeleri maliyetlerde olan artışlar da etkilemektedir. Elektrik, gaz ve petrol ürünlerine gelen zamlar işletmeleri büyük oranda etkilemektedir.

4.5.16. Banka Kredisi Kullanımı İle İlgili Bilgiler

İşletmelerin banka kredisi kullanımları ile ilgili veriler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 19. Banka Kredisi Kullanılma Durumu ve Kullanılan Kredi Türleri

Banka Kredisi İle İlgili veriler	Evet		Hayır		Veri Yok	
Banka Kredisi Kullandınız mı?	72	73%	22	23%	4	4%
Hangi Tür Banka kredisi kullandınız?	Yatırım Kredisi		İşletme Kredisi		Veri Yok	
	2	2%	70	71%	26	27%

İşletmelerin %72 si banka kredisi kullanmıştır. Birçok işletme başka iş kollarındaki şirketleri aracılığıyla kullandıkları kredileri turizm sektöründeki işletmelerine yönlendirmişlerdir. Kredi kullanan işletmelerin tamamında yakını işletme kredisi kullanmıştır. İki işletme yatırım kredisi kullanmıştır. Dört işletme bu konuda fikir beyan etmemiştir.

Banka kredisi kullanırken işletmeler genellikle faizlerin dolayısı ile maliyetlerin yüksek olmasından dolayı problem yaşamaktadırlar. Bunun yanı sıra bankaların işletmelerle güven sorunu yaşaması, işletmelere ağır prosedürler altında kredi kullandırması. Talepleri geç sonuçlandırması da yine işletmelerin kredi kullanırken karşılaştıkları sorunlardır.

4.5.17. Banka Kredisi Kullanırken İşletmelerin Karşılaştıkları Sorunlar

İşletmelerin banka kredisi kullanım sürecinde ve banka kredisi kullandıktan sonra karşılaştıkları sorunlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 20. İşletmelerin Banka Kredisi Kullanım Sürecinde ve Sonrasında Karşılaştıkları Sorunlar

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Veri Yok	Toplam
Banka kredisi kullanılırken karşılaşılan sorunlar							
Banka başvurumuzu dikkate almadı	42	16	17	1	1	21	98
Talebimiz geç Sonuçlandı	4	6	32	32	3	21	98
Banka işletmeyi güvenli bulmadı	9	15	39	10	4	21	98
Banka ağır prosedürler uyguladı	4	7	15	34	17	21	98
Kredi maliyetleri çok yüksek	3	2	11	32	31	19	98
Kredi faizleri çok yüksek	0	0	5	40	33	20	98
Ödeyememe riski var	4	35	10	13	16	20	98

Tablo 20’de İşletmelerin banka kredisi kullanırken karşılaştıkları sorunlarla ilgili verilerde işletmelerin kredi maliyetlerini yüksek buldukları, bankaların işletmelerin taleplerini geç karşıladığı, bankaların işletmelere güven duymadığı ve bankaların ağır prosedürler uygulayarak kredi kullandırdıkları göze çarpmaktadır. Bunun yanında bazı işletmelerin taleplerine cevap alamadıkları az da olsa görülmektedir. İşletmelerin tamamı kredi maliyetlerinden şikayet etmektedir. Bunun yanında işletmeler kredi faizlerinin yüksek olduğunu da belirtmişlerdir. Bankaların bu şekildeki tutumları işletmelerin fon ihtiyaçlarını karşılama sırasında banka kredisi kullanma oranını düşürmektedir.

4.5.18. İşletmelerin Finansman Sorunu Çözümü İçin Talepleri

İşletmelerin finansman sorunu çözümü taleplerine ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 21. İşletmelerin Finansman Sorunu Çözümü İçin Talepleri

İşletmelerin Finansman Sorunlarının Çözümüne İlişkin Talepleri	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Veri Yok	Toplam
Uzun vadeli ucuz kredi sağlanmalı	0	0	4	31	61	2	98
Kredi teminatları en aza indirilmeli	0	1	1	26	68	2	98
Leasing aktif şekilde kullanılmalı	77	13	2	2	2	2	98
Factoring aktif şekilde kullanılmalı	89	3	1	1	1	3	98
Turizm işletmeleri için özel teşvikler verilmeli	2	0	0	7	84	5	98

Finansman sorunlarının çözülmesi için “neler yapılabilir?” sorusuna işletmeler çoğunlukla ucuz düşük teminatlara kredi sağlanması ve turizm

işletmelerine özel teşvikler verilmesi cevapları verilmiştir. Turizm sektöründe kullanılabilen finansal teknikler olan Leasing ve Faktöring finansal sorunların çözümünde bir yol olarak benimsenmemiştir. Bunun sebebi işletmelerin finansal tekniklerden bihaber olmalarıdır.

4.5.19. İşletmelerin Dönem Sonu Karını Değerlendirme Durumları

İşletmelerin dönem sonu karlarını değerlendirme durumları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 22. İşletme Dönem Sonu Karını Değerlendirme Şekilleri

İşlemenin dönem sonu karını nasıl değerlendiriyorsunuz?	Yeni Yatırımlara girme		Kar dağıtımı		Sermayeye katma		Veri yok	
	8	8%	76	78%	11	11%	3	3%

Araştırmaya katılan işletmelerin % 8'i dönem sonu karlarını yeni yatırımlarına yönlendirirken, % 11'i sermayeye katmaktadır. İşletmelerin % 78'i dönem sonu karını ortaklara dağıtmaktadırlar.

4.5.20. Finansal Sorunların Diğer İşletme Sorunlarıyla İlişkisi

Finansal sorunların diğer işletme sorunlarıyla ilişkilerini gösteren korelasyon tablosu aşağıda verilmiştir.

Tablo: 23. Finansal Sorunlarla Diğer İşletme Sorunlarını Gösteren Korelasyon Tablosu

Sorunlar	r	p
Tedarik Sorunları	,257*	,011
Kurumsallaşamama Sorunları	,255*	,029
Eğitim Eksikliği	,281**	,006

Finansman Biriminin Olmaması	,445**	,000
Muhasebe Personelinin Finansal Teknik Bilgisi Olmaması	,475**	,000
Finansal Planlama Yapmama	,260**	,010
Kredi Temininde Güçlük	,236*	,021
İşletme Sermaye Eksikliği	,300**	,003
Özkaynak Eksikliği	,306**	,006
Peşin Alma Zorunluluğu	,278**	,000
Kredi Taleplerinin Geç Sonuçlanması	,398**	,002
Güven Sorunu	,350**	,002
Kredi Kullanırken Karşılaşılan Ağır Prosedürler	,347**	,002
Yüksek Kredi Maliyeti	,345**	,002

Tablo 23'deki korelasyon tablosunda görüldüğü gibi finansal sorunların diğer işletme sorunlarıyla ilişkili olduğu görülmüştür.

Tabloya göre; işletmelerin karşılaştığı finansal sorunlar, muhasebe departmanında çalışan personelin finansal teknik bilgisine sahip olmaması ve finansman biriminin olmaması ile istatistiki olarak anlamlı ilişki içindedir ($p < 0.001$).

Bunun yanında finansman biriminin olmaması ve kredi taleplerinin geç sonuçlanması arasında güçlü anlamlı bir bağlantı ortaya çıkmıştır. Güven sorunu, bankaların uyguladıkları ağır prosedürler ve yüksek kredi maliyetleri yine finansal sorunlarla yüksek anlamlılık derecesine sahip olan değişkenlerdir.

Kredi kullanımındaki sorunlar işletmelerin finansal sorunlar ile karşılaşma oranını artırmaktadır.

Tablo 24. Finansal Sorunlar İle Diğer İşletme Sorunlarının İlişisini Gösteren Regresyon Analizi

Bağımlı değişken	R ²	Bağımsız Değişken	B	Beta	p
Finansal Sorunlar	,34	Mevsimsel Dalgalanma	,262	,253	,026
		Pazarlama Sorunları	,005	,006	,953
		Örgütsel Sorunlar	-,044	-,060	,640
		Yerel Yönetimle Sorunlar	,020	,028	,794
		Yasal Sorunlar	-,265	-,344	,002
		Turizm Bilinci Eksikliği	-,152	-,171	,105
		Tedarik Sorunları	,257	,339	,003
		Halkla İlişkiler	-,040	-,054	,602
		Kurumsallaşma Sorunları	,175	,235	,040
		Güvensizlik Ortamı	-,011	-,019	,858
		İnsan Kaynakları Sorunları	-,065	-,083	,438
		Eğitim Eksikliği	,338	,375	,002

Finansal sorunları etkileyen diğer etkenler ile ilgili yapılan regresyon analizinde beş işletme sorununun finansal sorunları yüksek oranda etkilediği görülmektedir. Mevsimsel dalgalanma (p=,026), yasal sorunlar (p=,002), tedarik sorunları (p=,003), kurumsallaşma sorunu (p=,040) ve eğitim eksikliğidir (p=,002). Bölge halkının turizm bilincinin eksik olması da yine finansal sorunlarla ortalama bir anlamlılık düzeyinde bir sonuç vermiştir. İşletmelerin karşılaştığı bu sorunlar finansal sorunların % 34'ünü açıklamaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada turizm ekonomisi ülkemiz ekonomisinde turizmin yeri, turizmin olumlu ve olumsuz ekonomik sonuçlarının ve turizm işletmelerinin finansal sorunlarının incelenmiştir. Bununla ilgili olarak birçok kitap makale konferans sonuçları ve internet sitelerindeki bulgular üzerinde nitel araştırmalar yapılarak yorumlanmıştır. Uygulama kısmında GAP kapsamındaki illerde bir alan araştırması yapılmıştır.

Bu bağlamda;

- Ülkemizde turizm gelirlerinin GSMH içindeki payı çok düşüktür.
- Ülkemizde turist başına düşen harcama çok düşüktür.
- Ülkemizde turizm bölgeye yayılmamıştır. Bu her şey dâhil turizmin otel işletmeleri tarafından benimsenmesi sonucunda turistlerin sadece otelde zaman geçirmeleri nedeniyle bölge halkının turizm faaliyetlerinden tam olarak faydalanamama sonucunu doğurmuştur.
- Her şey dâhil turizmin etkisiyle ülkemizin özellikle batı kısmında turizmin anklav etkisi giderek artmaktadır.
- Tarihin tüm dönemlerine ait buluntular insutu olarak bulunmasına rağmen terör, üstyapı eksikliği ve yeterli tanıtım yapılmaması nedeniyle ülkemizden çaldıkları buluntularla bile başka ülkeler ülkemizin 4 katı kadar turist çekebilmektedirler.

Turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin genel olarak diğer sektörlerde faaliyet gösteren işletmelere göre benzerlik göstermektedir. Bunun yanında turizm sektörü işletmelerinin sektör durumundan kaynaklanan sorunları da bulunmaktadır. Mevsimsellik etkisi ve güvensizlik ortamı turizm sektörüne özgü sorunlardır.

Araştırma sonucunda, işletmelerin pazarlama sorunlarına, örgütsel sorunlara, yasal sorunlara, yerel yönetimlerle ilgili sorunlara ve hakla ilişkiler ile ilgili sorunlarla orta düzeyde karşılaştıkları görülmektedir.

Turizm bilinci eksikliği, kurumsallaşma sorunu ve finansal sorunlar işletmelerin yoğun olarak karşılaştığı sorunlar olarak tespit edilmiştir. Bunun yanında güvensizlik ortamı işletmelerin faaliyetlerini etkilemektedir. Mevsimsel dalgalanma ve insan kaynakları sorunları da işletmeleri yoğun olarak etkilemektedir.

İşletmelerin neredeyse tamamı finansal planlama yapmamaktadır. İşletmeler finansal tekniklerden bihaberdir. Bu da işletmelerin fonları yerinde kullanamamalarında sebep olmakta dolayısıyla işletmelerin faaliyetlerini etkilemektedir.

ÖNERİLER

- Tanıtım faaliyetleri ciddiyetle ele alınmalı ülkenin farklılıkları gösterilmelidir.
- Turizm de kalite artırılmalı ülke ucuz turizm cenneti olmaktan kurtarılmalıdır.
- Her şey dâhil turizm kontrol altına alınmalı, sadece turistlerin konakladığı oteller değil bölgedeki tüm işletmelerin turizmden faydalanması sağlanmalıdır.
- Bölge halkları turizmin olumsuz etkilerinden korunmalıdır.
- Turizm işletmelerine teşvikler verilmeli, bunlar ciddiyetle takip edilmeli ve bu teşvik kredilerinin geri ödemeleri işletmelerdeki ciro dalgalanmaları göz önünde bulundurularak yapılmalıdır.
- İşletmelerin finansal tekniklerden yararlanabilmeleri için ticaret odası vs. örgütler kurslar düzenlemelidir.
- Turizm sektöründe istihdam edilmek üzere personeller halk eğitimi merkezleri ve sivil toplum örgütlerin ve üniversitelerin desteğiyle eğitilmelidir.

- Mevcut turizm sektörü personeli ve diğer hizmet sektörlerindeki personel eğitilmelidir.
- Sektör üniversite ilişkisi geliştirilmelidir.

KAYNAKÇA

A) KİTAPLAR

AKAT, Ömer (2008), Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği, Bursa: Ekin Yayınevi.

ARAS, Güler ve S. OKTAY, (2006), *Basel II Sermaye Yeterliliği Düzenlemelerinin KOBİ'ler Üzerine Etkileri*. İstanbul: Friedrich Ebert Stiftung.

ATALAY, Nevzat(1997), Küçük ve Orta Sanayi İşletmeleri için Yatırım Seçenekleri. Ankara: MPM Yayınları,

AYPEK, Nevzat (1998), Sermaye Piyasası Aracı Olarak Risk Sermayesi ve Türk Sermaye Piyasalarında Uygulanabilirliği, Ankara: KOSGEB.

BAHAR, Ozan ve M. KOZAK (2006), Turizm Ekonomisi, Ankara: Detay Yayıncılık.

BARUTÇUGİL, İsmet S (1982), Turizm İşletmeciliği, Bursa: Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

BAYER, M,Zekai (1992), Turizme Giriş, İstanbul: İşletme Fakültesi Yayınları.

CEYLAN, Ali (2002), Finansal Teknikler, Bursa: Ekin Kitabevi.

ÇAKIR, P. (1999). Türkiye'nin Turizm Gelirlerinin Ödemeler Dengesine Katkısının Analizi . Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.



ÇEKEN, Hüseyin (2003), Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türk Turizmi, Sakarya: Değişim Yayıncılık.

DİNLER, Zeynel (2008), Bölgesel İktisat, Bursa: Ekin Yayınevi.

DÜLGEROĞLU, Ercan (2000) Kalkınma Ekonomisi, Bursa: Vipaş Aş.

EKİNCİ, Mehmet Behzat (2003), Türkiye'de Kobilerin Kurumsal Gelişimi ve Finansal Sorunları, İstanbul: Askort.

ERDOĞAN, Harun (2005), Uluslararası Turizm, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayını.

ERGÜL, Nuray, ve S. DUMANOĞLU (2003), Finansal Kiralama, İstanbul: Der Yayınları.

ERKUMAY, M,Aslı (2000), KOBİ'lerin Sermaye Piyasası Olanaklarından Faydalandırılması, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu.

EROLGAÇ, Yılmaz (1993), Profesyonel Para Yönetimi, İstanbul: İnkılap Kitabevi.

GÜRKAN, Ömer (1997), İktisada Giriş, Ankara: Attila Kitabevi.

HAN, Ergül, ve A. A. KAYA (2008), Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

İÇÖZ, Orhan (2005), Turizm Ekonomisi, Ankara: Turhan Kitabevi.

İÇÖZ, Orhan (2001), Turizm İşletmelerinde Pazarlama, Ankara: Turhan Kitabevi.

IÇÖZ, Orhan, ve M. KOZAK (2002), Turizm Ekonomisi, Ankara: Turhan Kitabevi.

ILKIN, Akın (1998), Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi, İstanbul: Yön Ajans.

ILKIN, Akın ve M. Z. DİNÇER (1991), Turizm Kesiminin Türk Ekonomisindeki Yeri ve Önemi, Anara: TOBB.

KOÇ, İdil Özlem, ve H. ERİŞ (2008), Turizm Kobilerinin Kaynak Seçenekleri ve Turizm Ekonomisinin Genel Dinamikleri, İstanbul: Derin Yayınları.

KOÇ, İdil Özlem (2008), Türk Kobileri Bugünü Geleceği, İstanbul: Arıkan Yayınları.

KOÇ, Mehmet (2004), Finansal Kiralama, İstanbul: Beta Basım.

KOZAK, Nazmi, M. AKOĞLAN KOZAK (2010), ve Metin Kozak, Genel Turizm İlkeler ve Kavramlar, Ankara: Detay Yayıncılık.

KÜÇÜKÇOLAK, R. Ali (1998), KOBİ'lerin Finansman Sorununun Sermaye Piyasası Yoluyla Çözümü, İstanbul: IMKB Yayınları.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (1983), Konaklama Endüstrisine Giriş, Ankara: T.C. K.T.B. Eğitim Dairesi Başkanlığı.

OLALI, Hasan (1982), Turizm Politikası ve Planlaması, İzmir: Ege Üniversitesi Matbaası.

OLALI, Hasan ve A. TİMUR (1988), Turizm Ekonomisi, Ofis Ticaret: İzmir.

OLALI Hasan ve A. TİMUR (1985), Turizmin Türk Ekonomisindeki Yeri, İzmir: Ofis Ticaret.

ÖNAL, Yıldırım, E. DÜZAKIN ve H. ÇİFTÇİ (2006), Ekonomik Büyümenin Yükselen Değeri Turizm ve Türkiye Ekonomisine Etkisinin Analizi, İstanbul: Kare Yayıncılık.

RODOPLU, Gültekin (2002), Para ve Sermaye Piyasaları, Isparta: Tuğra Ofset.

RODOPLU, Gültekin (1993), Türkiye'de Sermaye Piyasası ve İşlemleri, İstanbul: M.Ü. Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayını, 1993,

SARIASLAN, Halil (1996), Türkiye Ekonomisinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler, Ankara: TOBB.

SARIASLAN, Halil (1992), Venture Capital Finansman Modeli ve Türkiye'de Uygulama Olanakları, Ankara: ASO.

SAVAŞ, Vural (1991), Kalkınma Ekonomisi, İstanbul: Beta Basım.

SOYAK, Alkan (2005), Türkiye'ye Yönelik Yabancı Turizmin İktisadi Etkileri Akdeniz ve Ege Bölgelerine Yönelik Bir Araştırma, İstanbul: Derin Yayıncılık.

SÖYLER, İlhami (2007), Mali Teşvik Uygulamaları Açısından Finansal Kiralama, Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.

T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü (2008), Fiyat Endeksleri ve Enflasyon, Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü.

T.C.Turizm Bankası (1986), 1986 Turizm Yıllığı, Ankara: T,C, Turizm Bankası.

TEZCAN, Keramettin, E. KARADENİZ, S. KANDIR, ve Y. B. ÖNAL (2007), Turizm Sektörü ve Vergi Uygulamaları, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

TUNCEL, Kürşat (1985), Risk Sermayesi Finansman Modeli Dünya Uygulamalarının Analizi ve Türkiye İçin Özgün Bir Model Önerisi, Ankara: SPK Yayını.

TURANLI, Rona (1995), Mikroekonomik Analiz, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi,

UNAY, Cafer (2001), Makroekonomi, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

USTA, Öcal (2001), Genel Turizm, İzmir: Anadolu Matbaacılık.

USTA, Öcal (1988), Turizm Olayına ve Türk Turizm Politikasına Yapısal Yaklaşım, İstanbul: Sümbül Yayınevi.

YAĞCI, Özcan (2007), Turizm Ekonomisi, Ankara: Detay Yayınları.

YAVUZ, Mustafa (2008), İhracatta Alternatif Finansman Teknikleri, Ankara: İGEME.

YÖRÜK, Nevin, ve Ü. BAN(2003), KOBİ'lerin Finansman Sorunları ve Finansman Sorunlarının Belirlenmesine Yönelik Uygulama Çalışması, Ankara: Gazi Kitabevi.

ZAIMOĞLU, Tülay (1995), Risk Sermayesi ve Türkiye'de Uygulama Olanakları, Ankara: SPK Yayınları.

B) MAKALELER

AKINCI, Kırımhan (2000). «Leasing ve KDV Finansman Avantajı.» *Vergi Dünyası*, s. 117-125.

AKKAYA, Göktuğ Cenk, ve M. Y. İÇERLİ (2001). «Kobi'lerin Finansal Problemlerinin Çözümünde Risk Sermayesi Finansman Modeli.» *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 61-70.

ARSLAN, Özgür (2003). «Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Çalışma Sermayesi ve Bazı Finansal Yönetim Uygulamaları.» *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 4, no. 1. s. 121-135.

BAHAR, Ozan (2005). «Impact of Mass Tourism on the Natural Environment.» *Quarterly Journal of Economics Bratislava*, s. 433-448.

BULUT, Erol (2001). «Türk Turizminin Dünya'daki Yeri ve Dış Ödemeler Bilançosuna Etkisi.» *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, s. 71-86.

ÇEKEN, Hüseyin (2008). «Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme.» *Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F.Dergisi* 10, no. 2. s. 293-306.

ÇINAR AY, Sema (2008). «Türkiye'deki Kobilerin Finansman Sorunları.» *PARADOKS, Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, (e-dergi)*, 1 s. 1-8.

GÖKÇE, M.Uğur (1997). «Yeni Finansal Araçların Kobilerin Finansman Sorunlarına Etkileri.» *Maliye Postası*, s. 59-68.

KAR, Muhsin, E. ZORKİRİŞÇİ, ve M. YILDIRIM (2004). «Turizmin Ekonomiye Katkısı Üzerine Ampirik Bir Değerlendirme.» *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi* 4, no. 8 s. 87-112.

KIZILGÖL, Özlem, ve E. ERBAYKAL (2008). «Türkiye'de Turizm Gelirleri ile Ekonomik büyüme İlişkisi: Bir Nedensellik Analizi.» *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*,s. 351-360.

ÖZDEMİR, Ali Rıza, ve O. ÖKSÜZLER (2006). «Türkiye'de Turizm Bir Ekonomik Büyüme Politikası Aracı Olabilir mi? Bir Granger Nedensellik Analizi.» *Balıkesir Üniversitesi S.B.E. Dergisi (Elektronik Versiyon)* 9, no. 16: s. 107-126.

ŞEKER, Sakıp (2003). «Finansal Kiralama İşlemlerinde Amortisman ve Finansman Giderlerinin Durumu.» *Yaklaşım Dergisi*, s. 39.

TETİK, Nilüfer(2003). «Finansal Kiralamada Yeni Düzenlemeler ve Uygulama Üzerine Etkileri.» *Yaklaşım Dergisi*, s. 39.

TOBB (2000). «Yeni Kobi Teşvikleri.» *Ekonomik Forum Dergisi*, s. 3.

YILMAZ, Hüseyin (2007). «Turizm Sektörü Kobilerinin Finansman Sorunlarının Diğer Sektörlerle Karşılaştırmalı Analizi: Bodrum Örneği.» *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, s. 162-170.

C) TEZLER

YILDIZTEKİN, İhsan(1996). «Maliyet Verilerinin Alternatif Seçim Kararlarında Kullanılması.» *Basılmamış Doktora Tezi*. Erzurum.

KABAKÇI, Ali(1989), «Leasing Teorisi ve Faaliyetleri Kapsamında İşletmelerin Sabit Varlık Kiralama Kararları ve Türkiye Uygulamasından Örnekler.» *Basılmamış Doktora Tezi*. İzmir.

D) KONFERANS BİLDİRİLERİ

ACAR, Dilek(1998). «Turizmin Çeşitlendirilmesi.» *I. Turizm Şurası*. Ankara, s.164-165.

AYDIN, Seçim, ve B. KELÇEOĞLU (2002). «Genel Eğilimler Işığında Türkiye Turizmi Üzerine Bir Değerlendirme.» *II. Turizm Şurası Bildirileri*. Ankara: T.C. Turizm Bakanlığı.

CEBECİ, Hasan(2003). «Halkbank ve Kobiler.» *II. Kobi Zirvesi*. Ankara: TOSYÖV.

KARABIÇAK, Mevlüt, ve N. ALTUNTEPE(2001). «Kobi'lerin Kredi Yoluyla Finansmanı.» *I. Orta Anadolu Kongresi Kobilerin Finansman ve Pazarlama Sorunları*. Ankara: KOSGEB.

KUTLU, Hüseyin A., ve N. S. DEMİRCİ (2007). «Kobilerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri.» *4. Kobiler ve Verimlilik Kongresi*. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi.

Kültür ve Turizm Bakanlığı (1984), Otel Yönetim Semineri Konuşma Metinleri. Ankara: Eğitim Dairesi Yayınları.

YÖRÜK, Nevin (2001). «Kobilerin Kredi Yoluyla Finansmanında Karşılaştıkları Sorunlar ve Tokat İlinde Bir Uygulama.» *I. Orta Anadolu Kongresi Kobilerin Finansman ve Pazarlama Sorunları*. Ankara: KOSGEB.

E) İNTERNET SİTELERİ

DE RAAF, Shawn, C. KAPSALIS, ve C. VINCENT. «Perspectives.» www.statcan.gc.ca. 1 Eylül 2003. www.statcan.gc.ca/pub/75-001-x/00903/6641-eng.html (15 Mayıs 2011 tarihinde erişilmiştir).

«Ödemeler Dengesi İstatistikleri Tanım ve Türkiye Uygulaması.» www.tcmb.gov.tr. 2011. www.tcmb.gov.tr (26 Aralık 2011 tarihinde erişilmiştir).

Türkiye İstatistik Kurumu. <http://www.tuik.gov.tr> (1 Ocak 2012 tarihinde erişilmiştir).

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. <http://www.kultur.gov.tr> (22 Kasım 2011 tarihinde erişilmiştir).



Sayın Yetkili,

Bu anket, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü için hazırlanan "Türkiye'de Turizm İşletmeleri ve Turizm İşletmelerinin Finansal Problemleri Güneydoğu Anadolu Örneği" adlı yüksek lisans tezinin uygulamasıdır. Araştırma akademik bir amaca yöneliktir. Zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ederiz.

Yrd. Doç. Dr. M. Cem DANACI
İn. Ü. İ.İ.B.F. İşletme Bölümü
Arş. Gör. H.Yusuf GÜNGÖR
D.Ü. İ.İ.B.F. İşletme Bölümü

ANKET SORULARI

A) İŞLETME İLE İLGİLİ GENEL SORULAR

İşletmenin kuruluş yeri

İşletmenin kuruluş yeri
1. Gaziantep Siirt
2. Kilis Şanlıurfa
3. Mardin Şırnak

İşletmenin yıllık cirosu ne kadar?

100.000 TL'den Az
100.000-1000.000
1000.000-10.000.000
10.000.000'den Fazla
Diğer

İşletmenin faaliyet süresi

1 yıldan az
1-5
6-10
11-15
16+

İşletmeyi cevaplayan personelin görevi

1. İşletme Sahibi
2. İşletme Müdürü
3. Muhasebe Müdürü
4. Diğer(.....)

İşletmenin hukuki statüsünü belirtiniz.

1. Anonim Şirket
2. Limitet Şirket
3. Şahıs İşletmesi
4. Komandit Şirket
5. Kolektif Şirket

İşletmenizde istihdam ettiğiniz personel sayısı kaçtır?

1. 1-9
2. 10-49
3. 50-250

İşletmenin hangi alanda faaliyet göstermektedir.

1. Seyahat Acentesi
2. Otel İşletmesi
3. Restaurant

B) İŞLETME SORUNLARI İLE İLGİLİ SORULAR

8. İşletmenizde karşılaştığınız sorunları önem derecesine göre sıralayınız.[1 en düşük 5 En yüksek]

- Pazarlama Sorunları
 Örgütsel Sorunlar
 Yerel Yönetimlerle Sorunlar
 Yasal Sorunlar
 Turizm Bilinci Eksikliği
 Tedarik Sorunları
 Kurumsallaşma Sorunları
 Finansal Sorunlar
 Diğer (.....)

1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

9. Sektöre özel sorunları önem derecelerine göre sıralayınız.
[1 en düşük 5 En yüksek]

- Güvensizlik Ortamı
 Mevsimsellik Etkisi
 İnsan Kaynakları Sorunları
 Eğitim Eksikliğinin İşletmeye etkisi
 Diğer

1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5
1	2	3	4	5

C) FİNANSMAN İLE İLGİLİ SORULAR

10. Finansman biriminiz var mı?

- Evet
 Hayır

11. Finansman konusunda uzman kuruluşlardan destek alıyor musunuz?

- Evet
 Hayır

12. Muhasebe departmanında çalışan personel finansal teknikler bilgisine sahip mi?

- Evet
 Hayır
 Kısmen

13. Muhasebe departmanında istihdam ettiğiniz/edeceğiniz personelin finansal teknikler bilgisine sahip olmasını önemsiyor musunuz?

Evet Hayır

Finansal planlama yapıyor musunuz?

Evet

Hayır

Hangi tür finansal planlama yapıyorsunuz?

Kısa vadeli

Uzun Vadeli

Hem Kısa Hem Uzun Vadeli

Finansmanınızı kurarken gerekli fonları nereden temin edersiniz?

Kişisel sermaye

Ortaklık

Teşvik

Banka Kredisi

Diğer

Finansman ihtiyacınızı hangi kaynaktan karşılıyorsunuz?

[1 en düşük 5 En yüksek]

Satıcı kredisi

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Borç alma

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Kredi alma

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Teşvik alma

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

KOSGEB Kredileri

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Sermaye artırımını

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Finansman Kaynakları İçerisinde Yabancı kaynakların oranı nedir.

0-25%

26-50%

51-75%

76-100%

B) FINANSMAN SORUNLARI İLE İLGİLİ BİLGİLER

Karşılaştığınız finansman sorunlarını önem derecesine göre sıralayınız. [1 en düşük 5 En yüksek]

1) Kredi teminindeki güçlükler

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

2) İşletme sermayesi yetersizliği

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

3) Öz kaynak yetersizliği

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

4) Alacak tahsilindeki sorunlar

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

5) Maliyetlerdeki artışlar

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

6) Ciro Dalgalanmaları

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

7) Peşin alma zorunluluğu

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

8) Kredi Maliyetleri Yüksek

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

9) Teşvik Alamama

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Finansman için Banka Kredisi kullandınız mı?

1) Evet

2) Hayır

Hangi tür kredi kullandınız?

1) Yatırım kredisi

2) İşletme kredisi

3) Diğer (.....)

22. Banka Kredisi Kullanırken karşılaştığınız güçlükler nelerdir. [1 en düşük 5 En yüksek]

Kredi taleplerinin dikkate alınmaması

Kredi taleplerinin geç sonuçlanması

Güven sorunu

Ağır Prosedürler

Yüksek kredi maliyetleri

Kredi Faizleri Çok Yüksek

Ödeyememe Riski var

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

23. Finansman sorunlarının çözümü için sizce neler yapılmalı? [1 en düşük 5 En yüksek]

Uzun vadeli ucuz kredi sağlanmalı

Kredi teminatları en aza indirilmeli

Leasing, daha etkin kullanılmalı

Factoring, daha etkin kullanılmalı

Turizm işlt. için özel teşvikler

Diğer(.....)

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

24. İşletmenizin dönem sonu karını nasıl değerlendiriyorsunuz.

Yeni yatırımlara girme

Kar dağıtımı

Hazine bonusu vs.

Gayrimenkul alımı

25. Konu ile ilgili eklemek istediğiniz bilgi ve düşünceleriniz varsa lütfen belirtiniz

Teşekkür eder, Saygılar sunarız.



